

GAMLE OG NYE PROPHETER.

SEX FORELÆSNINGER

AF

R. NIELSEN.

[publisher's device]

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN).

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO.

1878.

Indhold.

Første Forelæsning: Propheternes Kald og Stilling i Fortid og Nutid.

Gamle Propheter.

Anden Forelæsning: Moses, Samuel, Elias.

Tredie Forelæsning: Prophetiske Fremsyn; Messiasbilleder.

Fjerde Forelæsning: Spaadommenes Opfyldelse; Brydninger mellem det Gamle og det Nye.

Nye Propheter.

Femte Forelæsning: St. Simon, Fourier, Proudhon: Fornektelse af Gud og Forsyn; Nihilisme.

Sjette Forelæsning: Opgjørelse; Nyrationalisme. Slutning.

Første Forelæsning.

Som Menneskehedens store Lærere, Folkenes Førere fremad mod Haabets forjættede [1]
Land, som Aandens Fakkeltænder paa dunkle, ubanede Veie indtage Propheterne en
høi Rang. Men — spørger man — ere disse Førere nu ogsaa paalidelige? De gamle
Propheter ere jo døde, og Synerne hos de nye komme stundom her og der i betænkelig
Forvirring. Er det virkelig en Historiens Lov, at enhver aandelig bevæget Tidsalder
maa have sine Propheter? En kritisk Sammenligning mellem Oldtid og Nutid kunde
paa Forhaand friste til at antage det Modsatte.

Den gamle Verden, fattig paa Erfaringer, men rig paa Anelser og geniale Indsky-
delser, famlede i et udvortes Halvmørke. I Mangel af sikre Love og tilforladelige
Kjendsgjæringer maatte de indre Lys med Syner og Aabenbaringer være dens yp-
perste Ledestjerner: den gamle Verden trængte til Propheter. Men den nye Verden
med sit væbnede Øie, sine Kikkerter og Mikroskoper gaaer frem ad Beregningens Vei
og kræver en anden Veiledning. I Politik, i Statshusholdning, i Industri og Handel
adspørger man ikke Orakler; man søger i en Pengekrise ikke Raad hos Propheter, men
hos kyndige Fagmænd.

Propheten er som en Seer paa Bjerget. Fjernt i Horizonten dukke Fremtidsbilleder [2]
op af Mulighedernes Taage og tegne sig i svævende Omrids paa Skyernes luftige
Grund; det er Straalebrydninger af det indre Lys, der give disse Skikkelser Liv og
Farve og fuld Nærværelse. Her er intet tilforladeligt Afstandsmaal; Propheten seer det
Tilkommende som et Nærværende: han regner ikke, han skuer. Den ræsonnerende
Forsker kommer derimod stykkevis til sine Erkendelser. For ham er det Tilkommende
en, ifølge Tingenes Sammenhæng, lovbestemt Følge af det Forbigangne; han stoler
ikke paa en blot anskuende Phantasi; han tvivler og prøver, han eftertænker og regner.
Det Sidste forekommer Nutidens Oplyste at være nok saa sikkert som det Første.
Vel sandt, vi kunne ikke forud beregne en politisk Omvæltning som Astronomerne
beregne en Solformørkelse; uforudseelige Omstændigheder ville altid spille en Rolle i
de historiske Begivenheder; den omhyggeligst beregnede Fremtid har gjerne en eller
anden Overraskelse i Baghaanden. Men kunne vi end ikke nøiagtig forudsige, hvad
der nødvendig maa skee, saa kunne vi dog ved Beregning udfinde, hvad der efter
al Sandsynlighed vil skee. Sandsynlighedsregningen, der i vore Dage har vundet et
udstrakt Omraade, viser sin Overlegenhed paa de allerforskjelligste Felter. Har man
om et Lands Befolkning et tilstrækkeligt Antal statistiske Opgivelser for en længe-

re Aarrække, saa kan man, uden prophetisk Inspiration, med temmelig Sikkerhed udregne, hvormange Dødsfald der ville indtræffe i det kommende Aar, hvormange Selvmord, hvormange der ville hænge sig, hvormange der ville drukne sig, skyde [3] sig osv. Hvad Ægteskaber angaaer, udregner man ikke blot, hvormange der i Aarets Løb ville gifte sig, men endog, hvormange med unge Piger, hvormange med ældre Piger og hvormange med Enker. Saa vidt er man naaet, at Postvæsenet kan beregne, hvormange Breve der imellem Aar og Dag ville blive afleverede med forfeilet Udskrift og hvormange uden Udskrift, fordi man i sit Hastværk har glemt Udskriften. Sandsynlighedsregningen er i stadig Fremgang; de statistiske Tabeller voxe saa vel i Alsidighed som i Omfang og ville, for de Dannedes Vedkommende, vel snart omtrent kunne siges at have afløst Prophetierne.

Denne Betragtning er vildledende, thi den forrykker Synspunktet.

I den udvortes Verden, ja selv i den indvortes, er der Meget, der kan beregnes, og Enhver, der i slige Ting vil gjætte sig frem eller stole paa Anelser eller vælge iblinde, maa tage Følgerne af, at han af Magelighed har forsømt at tænke og regne. Men med Aandens høieste Anliggender er det noget Andet. Skulde der komme en Tid, i hvilken det Prophetiske ingen Betydning havde, da maatte det vel være en Tid, hvori det i dybere Forstand Poetiske heller ingen Betydning havde, en Tid, hvor Phantasie og Følelse, Hjertets Rørelser og ideale Længsler ingen Betydning havde, en Tid, hvori Sjælen, Samvittigheden med alt det Personlige satte Kræfterne til paa Erhvervelse af endelige Ting og Beregning af Nytte og Fordeel. I en saadan Tid vilde ganske vist Religionen være en Indbildning, Troen Overtro, Aandens Majestæt dethroniseret. Men en saadan Tid er endnu ikke kommen og vil forhaabentlig aldrig komme.

[4] Den forberedes dog, siger man. Længe nok har den gamle østerlandske Fabel om en mirakelgjørende Aands vilkaarlige Magt tyranniseret den menneskelige Natur; det er paa Tide, at denne Natur faaer Lov at røre sig frit og skabe sig selv sine egne Tilværelsesformer. Aanden er ikke et Væsen for sig, ophøiet over Naturen; det er Naturen selv, som i Mennesket kommer til Bevidsthed og bliver til Aand. Alle menneskelige Forhold, private saa vel som offentlige, bestemmes ved naturlige Krav og have deres sidste Grund i uafviselige Naturforhold. Mandens Kjærlighed til Kvinden, Moderens Kjærlighed til Barnet, Folkets Kjærlighed til Fædrelandet, hvad er det Andet end lutter Naturbestemmelser? Det Samme gjælder om Skjønhed og Ære, ja om Sandhed og Ret. Den, der ikke har en oprindelig, d. e. en naturlig Sands for det Skjønne, faaer aldrig at vide, hvad Skjønhed er. Dersom et Menneske af Naturen ingen Æresfølelse har, hvad nytter det saa at ville indprænte ham Ærens

Grundsætninger? Ved passende Anvendelse af Straf og Belønning kan man maaskee tvinge Uvorenheden ind i en foreskreven Sædeligheds Former; man kan jo afrette det gjenstridige Individ, som man afretter den vilde Hest, ved at lade ham tørste. Men fremmer det Sædeligheden selv? Om man ogsaa med det uhyre Apparat af en overnaturlig Vilkaarligheds Vrede og Naade kunde stille ni Helveder paa den ene Side og lige saa mange Himmeriger paa den anden i Udsigt, man vilde dog ikke ved udvortes Tryk formaae at presse sand Erkjendelse af Sandhed, Frihed og Ret ind i en eneste Menneskesjæl.

Der er et uopløseligt Baand mellem Natur og Sandhed. At fornegte, hvad der følger af en Sags Natur, er at fornegte Sandheden; at holde sig strængt til Sagens Natur er at [5] holde sig til Sandheden. Der gøres Væsen af Synden; man græder høitidelig over den faldne Natur. Men hvad er det, der frembringer Synden og fordærver Naturen? Det er Vilkaarligheden. Naturen i al Naturlighed kan ikke fordærve sig selv; det er just det Vilkaarlige, som dukker op, idet Naturlivet gennem Mennesket skal gaae over til Aandsliv, der frembringer Synden. Idet Vilkaarligheden miskjender Naturens Krav og modarbejder dens Stræben, fremkommer det Falske, det Unaturlige. Vilkaarligheden er det Ondes Princip, den virkelige Aarsag til Splid og Uorden. Hvad er Uorden vel andet end Unatur? Man vil ved vilkaarlige Forskrifter tvinge Personer af ulige Sind, modstridende Naturer, til vedblivende at leve sammen i Ægteskab, fordi de nu engang ere i Ægteskab, leve som om de af Hjertet vare enige, fordi Vilkaarligheden har befaleet, at de skulle være enige, leve saa det seer ud, som om de inderlig elskede hinanden, skjøndt de vitterlig ere nær ved at hade hinanden til Døden; denne Usandhed, denne sjælefortærende Unatur skal — saa lyder Vilkaarlighedens Bud — være det rette Tegn paa sædelig Orden, det ægte Beviis paa Ægteskabets Hellighed. Hvad er det, som bringer Samfundet i Uorden? Dette Unaturlige, at Noget, der efter sit Væsen er af lavere Art, bliver sat som et Høiere, medens det af Naturen Høiere holdes under et Tryk, der stempler det til et Lavere; dette Unaturlige, at Mange maae lide, for at nogle Faa kunne nyde, at den Ene maa gjøre Arbeidet, for at den Anden kan høste Lønnen; dette Unaturlige, at Folkefærd af een Rod og eet Blod rives fra hinanden med vilkaarlig Magt, medens Folk af forskjellig Afstamning med forskjelligt Sprog, forskjellige Sæder [6] og forskjellige Udviklingsbetingelser skulle tvinges til at opgive, hvad der udgjør deres Livs Naturgrund, og leve under en Alt nivellerende Ensformighed i samme Stat under samme Love, alene fordi den mægtige Vilkaarlighed vil det.

Det er mærkeligt at see, hvorledes Vilkaarligheden, den geistlige saa vel som den verdslige, sveder og arbejder for at holde Styr paa Millionernes Ustyrlige og sikre

det borgerlige Samfund Orden og Ro. Det vil ikke lykkes: Synden, ak den slemme Synd! Synden tager til. Troen tager af, den fordærvede Natur bliver værre og værre. Ganske naturligt; saa længe man arbejder med Vilkaarligheds Princip, vilkaarlig Løn og vilkaarlig Straf, overnaturlig Vrede og overnaturlig Naade, skal Synden, det Unaturlige, nok trives. Gaaer til Sagens Natur, skaffer os Lys over Lovenes Grund, naturlige Forhold i Samfundets Indretning, og Uroen vil høre op og Synden tage af; saa kommer den nye Tid: saaledes som det nu er, kan det umulig blive.

Den eiendommelige Blanding af Sandt og Falsk, som ligger til Grund for denne Udtalelse, skulle vi her ikke nærmere drøfte. Kun det skal fremhæves, at Udtalelser af denne Natur grunde sig paa Mere end Sandsynlighedsregning og statistiske Tabeller. Det er prophetiske Røster, vi høre; de nye Propheter stille sig frem for at afløse de gamle.

Enhver Tid, hvori høiere Livskræfter røre sig og store Aandsspørgsmaal ere i Bevægelse, maa, under en eller anden Form, nødvendig have sine Propheter. Det, [7] som bestemmer en Tidsalders Karakter, er den herskende Verdensanskuelse. Vel kunne forskjelligartede Verdensanskuelser være samtidige og brydes med hverandre; men, med mindre Alt er i chaotisk Opløsning, altid vil der være Grundtræk af en Anskuelse, som har Fremtiden for sig. Vor kirkelige Forestilling om Himmel og Jord tilhører Oldtiden, den videnskabelige Nutiden. Forskjellen mellem Oldtid og Nutid er i denne Henseende saa gennemgaaende, at alle Tegn tyde hen paa en radikal Omdannelse. Her er et Thema for stemningsrige Variationer. Det hører til Prophetiens Væsen at anslaae Tilværelsens Grundakkorder og røre de Streng, som dybest vibrere i Slægternes Øre. Idet Propheterne staae paa fremragende Høider, tage de sig ud som eenlige Skikkelser, men see vi nærmere til, ere de ingenlunde eenlige; der er Tanker, der gjøre dem Selskab, de have deres Liv i Kræfternes Midtpunkt. Hvad der gjærer i Slægten, dens Trang og Længsel, dens Smerte og Haab, bevæger sig kraftig i dem og klarer sig for deres Syn; det Anede, det endnu Uforklarede, det hvorefter de Mange famle, det i Sindet Bundne, som ikke har fundet det løsende Ord, det hente de frem af Dybets Nat og løfte det op i Daglyset.

Det Overnaturliges Forhold til det Naturlige, Frihedens Forhold til Nødvendigheden, Verdensstyrerens Villie og Begivenhedernes Sammenhæng, disse Aandens udødelige Emner holde Bevægelsen i Gang og udgjøre det stadige Mellemværende mellem gamle og nye Propheter.

Oversee vi det mythisk Forblommede, hvori Naturligt og Overnaturligt sammenblandes — Oraklerne. Sibyllerne, Vølverne —, og holde os til den skarpt udprægede

Modsætning af Aand og Natur, saa finde vi det for Oldtiden Typiske hos Israels gamle [8] Propheter. Jehova, Aandens Gud, er Verdens Skaber, hans Villie almægtig. Aandens Væren og Virken er altsaa ikke afhængig af endelige Naturbetingelser; den almægtige Aand virker, naar den vil, hvad den vil og som den vil, med ubetinget Frihed. — Med en saadan vilkaarlig Brug af Almagtskræfterne kunne de nye Propheter paa ingen Maade forsone sig. En mirakelgjørende Villie, der skalter og valter med Naturen efter Behag og leger olympisk Leg med Aarsager og Love, finde de i den Grad stridende mod Erfaring og sund Fornuft, at de i Forargelse herover ofte gaae til den modsatte Yderlighed og fornegte Aandens oprindelige Frihed. Det er da ikke Aandens frie Villie, men den evige Naturs iboende Nødvendighed, der er det alt bestemmende Første. Hvad Naturen fordrer, maa Aanden ville: den guddommelige Villie er, ifølge denne Synsmaade, lige saa lidt i Stand til at forandre Naturens Love, Naturens Løb, som den menneskelige.

Denne Modsætning forstærkes end yderligere ved den Maade, hvorpaa Aandsmeddelelsen antages at foregaae.

De gamle Propheter modtog Aanden umiddelbart som Jehovas Sendebud; Aanden kom over dem med Jehovas Ord, forkyndende Jehovas Villie. Kaldelsen til Prophet var et Aandens Mirakel. Forholdet mellem den guddommelige Aand og den menneskelige Bevidsthed vedblev desaarsag at være mirakuløst. Propheten veed at skjelne mellem sine egne Tanker og de Tanker, der indgives ham af Aanden, mellem sine egne Ord til Jehova og Jehovas Ord til ham. Hvor omstændeligt og med hvilken Tydelighed Aanden kan forudsige Propheten Ting, som intet Menneske af sig selv kunde vide, derpaa [9] haves mangfoldige Exempler. Da Samuel (1 Sam. c. 10) havde salvet Saul til Konge over Israel, kyssede han ham og talede saaledes: „Naar du idag gaaer fra mig, skal du støde paa to Mænd ved Rachels Grav paa Grændsen af Benjamins Lod i Zelzach; de skulle sige til dig: Aseninderne, som du gik ud at lede efter, ere fundne; men nu har din Fader slaaet sig den Sag med Aseninderne af Hovedet, han er bekymret for Eder og siger: Hvad skal jeg gjøre for min Søn? Naar du derfra gaaer længer frem og kommer til Egen Thabor, saa skal der møde dig tre Mænd, som drage op mod Bethel til Gud, den ene af dem bærer tre Gedekid, den anden tre Brød, den tredje en Bimpel Viin. De skulle byde dig Hilsen og give dig to Brød, dem skal du modtage af deres Haand. Derefter skal du komme til Guds Høi, hvor Philisterstøtten staaer; naar du kommer der til Byen, skal du møde en Skare Propheter, som komme ned fra Høien med Strængespil, Pauker, Fløiter og Harper foran sig, og som prophetere. Da skal Jehovas Aand komme heftig over dig; du skal prophetere tillige med dem og blive

en heel anden Mand end før. Naar nu disse Tegn ere indtrufne, saa gjør, hvad du føler Drift til, thi Gud er med dig“. Og det skete nøiagtig saaledes. I det Øieblik Saul „vendte Samuel Ryggen, vendte Gud hans Hjerte, saa det blev et andet. Og alle disse Tegn indtraf paa denne Dag. Da han naaede Høien, kom en Skare Propheten ham imøde, og Guds Aand kom heftig over ham, og han propheterede midt iblandt dem. Alle de, som kjendte ham fra tidligere Tid og saa, at han propheterede tilligemed [10] Propheterne, sagde til hinanden indbyrdes, hvad gaaer der af Kis' Søn, er Saul ogsaa iblandt Propheterne?“

En saadan Aandsmeddelelse, en saa smaalig nøiagtig Forudsigelse af mødende Tilfælde kan — ifølge de nye Propheten — kun finde Tiltro hos dem, der føle sig oplagte til al Slags Tro, ogsaa til Tro paa Clairvoyance og Spiritisme. Ingen, som har noget Begreb om Tilværelseslove, aandelige saa vel som naturlige, vil kunne gjøre sig nogen Forestilling om, hvorledes en Aand, som ikke er vor Aand, kan træde talende op i vort Indre og underrette os om, hvormange Mænd med Gedekid og Brød og Viinbimler, vi skulle møde paa Veien. — Gjør vi disse Viismænd opmærksomme paa, at der dog vist er Mange, og det endog blandt de Oplyste, som endnu oprigtig troe paa Samuels prophetiske Fremsyn, saa svare de os, at det skeer ved et fromt underfundigt Selvbedrag. Det gaaer med prophetiske Fremtidsbilleder som med naturlige Lysbilleder: en lille Dreining af Speilfladen kan forandre det Hele. Samuels Sind er fyldt af Tro paa Jehova; Aanden rører sig i ham ved Tanken om det afgjørende Skridt at skulle vælge Folket en Konge. Saa taler han til Saul med en Myndighed, som hans Alder og Stilling og Aandsoverlegenhed giver ham. Saul skal ikke længer lede om sin Faders Aseninder; han skal finde Propheten og blive en Aandens Mand; thi kun ved at blive en heel anden Mand end før, „vil han som Konge kunne styre Israel“. Det virker paa den begavede unge Mand, Ordet slaaer ned i hans Sjæl som Lyn; saaledes finde vi ham beaandet i de Beaandedes Kreds, — Saul iblandt Propheten. Det er forstaaeligt, thi [11] det er naturligt. Idet man, halvt bevidst, halvt ubevidst, underskyder en saadan Forklaring, medens man paa Overleveringens Autoritet og fordi det Overnaturlige altid glimrer i Phantasien holder sig bogstavelig til Fortællingen, eller, som det saa koket indsmigrende hedder, annammer det aabenbarede Ord i al Eenfoldighed, kan man jo let bilde sig selv og Andre ind, at man endnu i Vantroens Tid er En af de gammeldags Troende. Men en Taagesky af Tvetydigheder ruger paa Bunden af saadanne Sjæle. Dersom Selvbesindelsen vakt, og Eftertankens Lys fik Lov til at bryde igjennem, vilde de gammeldags Troende, sikkerlig til Overraskelse for dem selv, komme til at gjøre moderne Opdagelser. Den bogstavtroende Opfattelse og den underskudte

Forstaaelse tilhøre to aldeles modstridende Anskuelse, Oldtidens og Nutidens.

Efter den oprindelige Mening har Jehovas Aand vilkaarlig, d. e. uden nogetsomhelst psykologisk Hensyn til Naturbetingelser, indgivet Samuel hvert Ord i den prophetiske Forudsigelse, hvad da ogsaa bekræftes derved, at Tegnene punktlig indtræffe. Men ikke at tale om, at en saa naturløs, vilkaarlig Aandsmekanik staaer i skjærende Strid med de indre saa vel som ydre Erfaringer, hvori ethvert Nutidsmenneske aander og lever, saa er heri tillige en Modsigelse, som selv den mest ubetingede Mirakeltro ikke formaaer at fjerne. Naar Jehova er alvidende, og den Alvidende nu en Gang i al Vilkaarlighed har besluttet at meddele et Menneske, hvad der vil skee i den nærmeste Fremtid, saa kan man under denne Forudsætning finde det i sin Orden, at Forudsigelsen indtil de mindste Enkeltheder gaaer i Opfyldelse. Men netop ved at holde Forudsætningen fast drives vi af en ubøielig Logik videre fremad til det Spørgsmaal: hvorledes er [12] det muligt, at den alvidende Aand, som her saa nøiagtig har truffet alle Biting, har forfeilet Hovedtingen? Samuel er i Aanden forvisset om, at Saul er den rette Mand, men det er jo, hvad den følgende Historie viser, en stor Feiltagelse. Saul er netop ikke den rette Mand. Er det nu Jehova, der har taget feil, eller er det Samuel eller maaskee dem begge? Hvordan man end vender og dreier sig, kommer man ind i en Labyrinth af Modsigelser. Vidste den Alvidende, at Saul virkelig var den værdigste, da han valgtes til Konge, hvorfor vidste den Alvidende da ikke ogsaa, at han senere vilde gjøre sig uværdig? Siger man: den Alvidende vidste meget godt, at Saul vilde svigte sit Kald, men valgte ham alligevel, fordi han vilde vælge ham, saa have vi den rene Vilkaarlighed. Siger man: Sauls Ulydighed var en Yttring af hans frie Villie, og hvad der i en nær Fremtid vil skee i Kraft af Menneskenes frie Villie, kan end ikke den Alvidende selv forud vide; saa kommer man i Forlegenhed med Gede-kiddene, Brødene og Viinbimplen; med mindre man vil antage, at Alt var bestilt forud, og at de Mænd, Saul mødte, ikke mødte ham med, hvad de bare, af fri Villie, men ifølge høiere Ordre. Hvis det Sidste antages, hvad er saa Samuels hele Forudsigelse? Et aftalt Spil, en Prophetiens Komædie. Til at komme ud af Vilkaarlighedernes Labyrinth er der kun een Udvei, at tage Naturbetingelserne med og holde sig til den underskudte Forklaring.

Ved Naturbetingelsernes Indtræden gaaer Vilkaarligheden bort, og Aandsmeddelelsen viser sig i et andet Lys. Alle Aandsgaver ere, oprindelig seet, Naturgaver; det er kun i de Begavede, de af Naturen særlig Anlagte, med eet Ord: Genierne, at [13] de store Verdenstanker, vi kalde Ideer, forklares til Aand. Ideerne komme ikke ved overnaturlige mirakuløse Indskydelser, endnu mindre falde de talende ind i den beaan-

dede Sjæl! Geniet modtager sine Indtryk fra Omverdenen som andre Mennesker, Forskjellen er kun den, at han ifølge en egen organisk Oplagthed bearbejder sine Indtryk paa en eiendommelig Maade, omsmelter dem i Erindringen, samler dem i Anskuelsen, former dem, klarer dem og oversætter dem i sit eiendommelige, dog almeenforstaaelige Sprog.

Den indre Omdannelse skeer ofte paa saa uvilkaarlig Maade, at den Begavede kan falde i Forundring over sig selv og spørge: hvad er det dog, der foregaaer i mig? Det arbejder herinde uden at jeg arbejder, det tænker, selv naar jeg ikke tænker; det groer som Græsset groer, det voxer som Fosteret i den Frugtsommelige. Hvad jeg bringer frem er ikke af mig selv; min Virksomhed, om jeg end anstrænger mig til det Yderste, er ganske underordnet, jeg er kun en Tjener, en Fødselshjælper. Saaledes kan det vel forekomme ham, at de nye Syner med de nye Tanker ere gaadefulde Indskydelser. Men det er ikke Indskydelser af en overnaturlig Aand, som taler ind i Sjælen; det er Sjælekræfternes eget Spil, den geniale Natur, i hvis hemmelige Værksted der arbeides efter Love. Den Begavede kan umulig gjøre Skilsmisse mellem det, som det Gaadefulde virker i ham, og det, han selv bevirker. Ved at forøge en saadan Adskillelse og antage det Naturlige for et Overnaturligt, vilde han synke ned under en [14] naturløs Aandsmekanisme og ophøre at være Genie. Geniet er netop Eenhed af Natur og Bevidsthed, den lykkelige Eenhed, hvori Naturvirksomhed og Selvvirksomhed gaae sammen til Aand. Geniets Ord er et Menneskeord; men dette Menneskeord, som Naturtanken har født og Ideen holdt over Daaben, faaer ved Indvielsen en magisk Kraft, der vidunderlig griber og bevæger vort Sind. Dette Menneskeord er Aandens Ord, et prophetisk Ord, med Afglands af det Guddommelige.

Altsaa: Oldtidsherolderne ere Propheten af overnaturlig Aand, Nutidsherolderne ere Propheten af Genie; her staae vi ved Knudepunktet. Skjøndt Meget af det, de nye Propheten have at sige os om Naturlovene, vel fortjener at lægges paa Sinde, saa er der dog Noget, som de deels skjule, deels oversee. De hævde Lovenes Gyldighed, og vi maae give dem Ret; hvor der ingen Love er, eller hvor Lovene vilkaarlig brydes, er der ingen Sammenhæng, ingen Mening eller Forstaaelse. Men de tale, som om der ingen andre Love var til end Naturlovene, som om Aanden ikke ogsaa havde sine Love. Det seer bestandig ud, som skulde de physiske Nødvendighedslove overalt træde i Aandslovenes Sted. Her maae vi være paa vor Post; thi, dersom den antydede Grundsætning skal gennemføres, saa har det meget omfattende Følger. Deraf følger nemlig ikke blot, at den guddommelige Aand umulig kan være noget selvstændigt, fra Naturen forskjelligt Væsen, men deraf følger ogsaa, at vor Sjæl, vort Selv, vor Villie

heller ikke kan være noget fra vor legemlige Organisme forskjelligt Væsen. Er det da virkelig blevet beviist, at Aandslovenes Selvgylldighed umulig kan bestaae med Naturlovene? Ingenlunde! Den hele Beviisførelse indskrænker sig til en slet og ret [15] Paastand. Det maa indrømmes, at vor Indsigt i Aandslovene er for ufuldkommen til, at vi i det Enkelte skulde kunne gjøre tilstrækkeligt Regnskab for Vexelvirkningen mellem Natur og Aand. Men, spørge vi, kunne Physik-Philosopherne, vi mene hermed saadanne kritiske Halvtænkere, som leve af at kopiere den forskende Physiks Resultater, da virkelig fra deres Side i alle Enkeltheder — ved Hjælp af Naturlovene gjøre Rede for, hvorledes det Uorganiske bliver til et Organisk, Organismen til et levende Legeme, det levende Legeme til Noget, der tager sig ud som en Sjæl, et Selvvæsen, en bevidst selvbestemmende Villie? Kunne de nye Propheter maaskee forklare Geniet? De ville sikkerlig komme til at fatte sig kort og lade det beroe ved den kategoriske Erklæring, at det Overordentlige i Geniet er Naturlovene underlagt. Med samme Ret kunne vi da paastaae, at det Overnaturlige i de gamle Propheters Inspiration er Aandslovene underlagt. Eller er det maaskee blevet beviist, at det Overnaturlige er det Naturløse, det Unaturlige? Nei, her er intet Beviis, her er kun en Paastand.

Dersom vi ikke kunde kjende Geniet paa dets Frembringelser og heller ikke tilegne os disse Frembringelser, glæde os over dem og benytte dem, før vi tilbunds havde udgrundet, hvad Geniet er, og til hvilken mekanisk eller kemisk Forening af Stoffer det bliver at henhøre, saa maatte vi jo indtil videre give Afkald paa Kunst og Poesi; vi maatte betragte Civilisationens Heroer som mistænkelige, gaadefulde Størrelser, ja, hvad mere er, vi vilde slet ikke være i Stand til at forstaae de nye Propheter. Men saa sandt vi kunne skatte og beundre Geniets Frembringelser uden at kunne begribe den geniale [16] Inspiration, hvi skulde vi da ikke anerkjende de vidunderlige Frembringelser af Aabenbaringens Aand, skjøndt vi ikke formaae at forklare den overnaturlige Inspiration. Det forholder sig ikke ganske, som den moderne Bevidstheds ivrigste Prædikanter hørøstet forsikkre paa Gader og Torve — især paa Physik-Philosophernes Halmtorv —, at Aandens Selvstændighed er lutter Vilkaarlighed, at denne Vilkaarlighed er Skyld i Dualismen, og Dualismen Skyld i vor aandelige Ulykke. Det er neppe sikkert, at vi blive Livsgaaderne kvit, fordi vi blive Vilkaarligheden kvit, thi Aandens ubetingede Frihed er dog noget Andet end lovløs Vilkaarlighed; vi tør ikke uden videre stole paa, at Døden kvitterer Frihedens Regnskab, naar vi blot fornegte Friheden og sove rolig ind i Nødvendigheden. Nødvendigheden er ikke mere forstaaelig end Friheden. Enhver, som føler Kald til at anstille Undersøgelser, vil overbevise sig om, at Nødvendighedsproblemet er uløseligt, netop fordi Frihedsproblemet er uløseligt, og omvendt;

med andre Ord: at Geniet i sidste Instans er lige saa uudgrundeligt som Aanden.

Nødvendigheden er Naturens Uudgrundelige; Aandens Uudgrundelige er Friheden. Den oprindelige Eenhed af Frihed og Nødvendighed er skjult i den evige Viisdom. Hvad enten vi nu nærmest føle os tiltalte af Aandens eller af Geniets Propheten, maae vi stole paa Viisdommen — paa Daarskaben kunne vi jo ikke stole; vi maae see paa Styrelsens Gang i Historien. Menneskeslægtens Udvikling er en naturbetinget Aandsudvikling, en ofte hæmmet, af mangfoldige Hindringer gennemkrydset, men [17] i det Hele fremadskridende Frihedsudvikling. Vilkaarlighed og Naturskranker høre til Udviklingens elementære Forudsætninger. Ved de mødende Skranker opstaaer en Følelse af Nødvendighed, ved Vilkaarlighedens Brug en Følelse af Frihed. Livet kan lige saa lidt undvære Nødvendigheden som Friheden, begge hæve sig for det udvidede Syn som ideale Magter i uophørlig Strid. Skal Friheden tjene Nødvendigheden eller Nødvendigheden Friheden?

Tilstandene vexle. Bag Mythens glimrende Slør begynder Nødvendigheden en storartet Leg, der sætter Slægtens ungdommelige Kræfter i Bevægelse. Den mægtige Natur tager Menneskeskikkelse paa; det er som en Spøg og dog frygtelig Alvor. Paa Bjergenes Toppe, paa Havets Bund, i Skovenes Tykning, i Floder og Træer, overalt er der menneskelignende Væsener, der leve, føle og ville. Elementernes Kamp er en Frihedskamp, og Friheden seirer: Uhyrerne synke, Olympen befolkes af salige Guder, og fra Afgrunden høres Giganternes Suk. Det er en Heroernes Tid, en Geniernes Tid med spiredygtige Tanker og store Handlinger, et Civilisationens Foraar, da Evnerne skyde i Veiret, Naturen indvies til Aand og Ideerne blomstre. Alt er Skjønhed og Harmoni, thi Friheden er nødvendig og Nødvendigheden fri. Men Herligheden varer kun kort; den legende Nødvendighed tager Masken af, og hvad viser sig? — Skjæbnens forstenende Aasyn! Tilværelsen mørknes, Guderne blegne, Frihedsmødet synker; Forstanden staver paa Tingenes Sammenhæng, og jo længere den kommer frem i Texten, desto tydeligere viser det sig, at Friheden kun var en Drøm: det virkelige Liv er Trældom.

[18] Tilstandene vexle. For at Skjæbne-nødvendigheden ikke skal kvæle Friheden, har den evige Viisdom føiet det saa, at Aanden kan komme til sin Ret. Det begynder med Friheden forfra, men ikke, som før, i Tvetydighed. Naturfriheden var en Tvetydighed og derfor en Skuffelse. Tvetydigheden hæves, idet Aanden adskiller sig fra Naturen og forkynnder sig selv som Alskabningens Herre. Forkyndelsen er i Miraklet. Det Naturlige lider, Miraklet slaar igjennem; for Miraklets Slag maa Nødvendighedstraadene briste og Skjæbne synke. Det er Befrielsens Værk: Aandens almægtige Villie aander paa de

afmægtige Villier, stiller dem Frihedsmaalet for Øie og vækker dem til fornyet Kamp. Det er Aabenbaringens Tid, en Martyrernes Tid: det Timelige opoffres for det Evige, det Overnaturlige faaer Magt med det Naturlige.

Tilstandene vexle. Det overnaturlige Gjennembrud virkede saa stærkt paa den menneskelige Phantasie, at den væmmedes ved det Naturlige og sværmede kun for det Overnaturlige. Naturen falmede; ved at betragtes i det overnaturlige Lys tog den sig ud som en gammel Skjøge, af hvis Ungdomsskønhed der neppe var Spor tilbage. Istedendfor at forstaae den udtalte Modsætning af Aand og Natur som et Sandhedens Udtryk for dybere Eenhed, søgte man Befrielsen i et vilkaarligt Brud paa Naturens Love. Den virkelige Tingenes Orden gik under i lutter Mirakler, Legender og hellige Eventyr. Friheden blev miskjendt, fordi Nødvendigheden blev miskjendt. Men Tilstandene vexle. Den evige Viisdom har føiet det saa, at Naturen paa Ny kan komme til sin Ret. Opdagelsernes Tid, Naturvidenskabernes Tid, de frie Tankers og [19] de frie Forskninger Tid er atter Geniernes Tid, men — paa høiere Vilkaar.

De modsatte Tilstande gaae, hver efter sin Retning, til saa stærke, eensidige Yderligheder, at det af den Grund er vanskeligt for Mennesker, der leve i den ene Tilstand, ret at forstaae, hvad der oprindeligt er levet i den anden. Men vi maae stole paa Viisdommen. Kun den styrende Viisdom kan give os en Forstaaelsens Nøgle, en Gaadens Løsning, en Maalestok til Bedømmelse af *gamle og nye Prophetes*.

Anden Forelæsning.

[20] Det er en fremmed, længst forsvunden Verden, Israels gamle Rige, vi skulle gjøre Bekjendtskab med. Men, indvender man, dette Rige kan da ikke siges at være os fremmed. Det israelitiske Folks Historie læres jo saa godt som i alle vore Skoler og kjendes selv af den menige Mand. Gives der noget Oldtidsfolk, om hvis Liv og Skjæbne, man tør forudsætte almindelig udbredt Kundskab, saa er det nok det jødiske. — Og dog er hiint Rige os fremmed, mere fremmed end Grækernes og Romernes Kultur, mere fremmed end Urtidens Tilstande i Steenalderen, Bronzealderen og Jernalderen, hvis fattige Levninger udgraves af Jorden. Og hvorfor saa fremmed? Fordi det, som skal karakterisere dets inderste Væsen, er os uforstaaeligt.

Der maa være foregaaet en stor Forandring, ja en Forvandling, med Himmel og Jord, siden hiint gamle Vidunderrige forsvandt. En Forvandling? Den virkelige Natur er dog i store Træk den samme. Det gamle Ægypten med Nilens Flod, der synker og stiger, er til endnu. Endnu staaer Sinai Bjerg, en Kæmpe af Granit, urokkeligt paa sin brede Fod, skjøndt Aartusinders Storme have hvirvlet om dets graa Hoved. Og [21] Kanaans Land, Jordans Flod og det døde Hav, Morja Bjerg og Zions Klippe, Libanons Høie, Esdrelons Dale, ja Roserne paa Sarons Enge — Alt er her endnu som i Oldtids Dage.

Ja, det Naturlige er her endnu, men hvor er det Overnaturlige? En Torden kan rulle fra Sinais Top og Lynene hvisle som Slinger; men hvor er Basunernes Lyd? Hvor er Aandens myndige Ord? Jehovas Røst er forstummet. Stormene vaagne, Uveiret farer endnu ad de gamle Veie, men hvor er Cherubernes Vogn, og hvor er Han, der fordem „agede paa Stormens Vinger?“ Hvor er den Almægtiges Arm? De forfærdelige Gjerninger, de frelsende Gjerninger, de store Tegn, naar han fra Skyen udrakte sin Haand? hvor er det altsammen, og hvad er det blevet til? — Hvad det er blevet til, det skal jeg sige Dig, svarer den moderne Kritik, hvis Du endelig vil vide det. Det er blevet til, hvad det var og endnu er og altid vil være, religiøs Phantasie, Frembringelser af en Aand, hvis inderste Væsen er Blændværk.

Dersom Kritiken nu har Ret, saa maae vi jo kunne prøve det. Er det et Blændværk, da maa det som ethvert andet Blændværk forsvinde, naar vi i Dagens Lys kalde Forstanden til Hjælp og anlægge Virkelighedens Maalestok. Men paa hvem skal Maalestokken anlægges? Ikke paa Israels Folk i Almindelighed; thi dette Folk var med al sin Stivsindethed dog vægelsindet; det skiftede Guder, det skiftede Tro, det

bevægedes hid og did som Sivet og Røret. Vi maae anlægge Maalestokken paa de fremragende Karakterer, Folkets Førere, Aandens Udkaarede; vi maae tage deres Liv og Gjerninger skarpt i Øiesyn, for, om muligt, at opdage Blændværket.

Hvis en Mand i vore Dage traadte frem for det menige Folk og taledes saaledes: Jeg [22] veed, hvem der har frastjaalet Eder Friheden og lagt Trældommens Aag paa Eders Skuldre. Men frygter ikke, fatter Mod! stoler paa Aandens Almagt og stoler paa mig; jeg skal bryde det tunge Aag, jeg skal trods Hindringer og Farer føre Eder sikkert til Maalet. Jeg behøver ikke verdslige Midler; jeg bruger ikke kjødelige Vaaben; thi den Villie, som virker i mig, er ikke min Villie, men hans, som bærer Himmel og Jord..., hvis en Mand, som sagt, optraadte saaledes, hvad vilde vi da dømme om ham? Han er hildet i et beklageligt Blændværk. Muligt, at han selv troer paa sin Sendelse og mener det ærligt. Men han er en Sværmer, en Vanvittig, mildest talt en Phantast. Lad ham forsøge sig og prøve sine Kræfter; vi spaae ham en sørgelig Udgang; vor Sandsynlighedsregning og vore statistiske Tabeller bevise, at han vil lide Skibbrud med sit Forsøg og strandes paa Virkelighedens Klipper.

Men er det dog ikke besynderligt; i hiin gamle Vidunderverden ere de store Førere netop traadte frem paa en saadan Maade og have talt til Folket i et saadant Sprog. Hvad skulle vi nu dømme? Vare hine Mænd da Sværmere og Phantaster? Saa meget er vist, at de ikke lede Skibbrud paa det Sandsynlige, men førte deres Værk til Ende. Man dømme om det Overnaturlige, som man vil, saa er her dog et Uforklarligt. Hvis Troen paa det Overnaturlige kan bevise sin Sandhed derved, at den giver Kraft til at løfte det Naturlige og gjøre det Ophøiede virkeligt, saa indsees ikke, hvorledes det Overnaturlige kan være det Usande, thi Troen paa det Usande, en usand Tro, kan umulig formaae at forvandle et Blændværk til Sandhed. Hvis Troen paa det [23] Overnaturlige er og forbliver en Indbildning, der i det Høieste kun har psykologisk Sandhed, saa maa der i hiin Vidunderverden have været en Tid, da den psykologiske Sandhed var stærkere end den virkelige Sandhed; men saa er det umuligt at forstaae, hvi den stærkere Sandhed ikke, i det mindste for hiin Tids Vedkommende, tillige skal gjælde for den høiere Sandhed.

Det er Karakterer af stor psykologisk Sandhed, ophøiede Skikkelser, vi have for os. Lad os bede dem træde frem, at vi ret kunne betragte dem; vi ville nævne tre: *Moses, Samuel, Elias*.

Da Moses er en verdenshistorisk Karakteer, det jødiske Folks Lovgiver og Grundlægger af dets Statsforfatning, er det naturligt, at man har sammenlignet ham med andre af Oldtidens store Lovgivere, med Lykurg i Sparta, Solon i Athen o. A. Men

ved slige Sammenligninger overseer man sædvanlig den karakteristiske Forskjel og gjør Moses til Viismand i samme Forstand som Solon. I sin Afhandling: „Die Sendung Moses“ har Schiller behandlet Sagen fra et rationalistisk Standpunkt.

Indviet i de ægyptiske Præsters Viisdom, landflygtig fra Pharaos Hof, har Moses i Midians Ørk omsider udgrundet, hvorledes han bedst skulde udfrie sit Folk, indprente det Patriarchernes Tro paa den eneste sande Gud og sikre dets Fremtid som Guds Folk ved en hensigtssvarende Lovgivning. Uden at have modtaget nogen overnaturlig Aabenbaring, har han dog for at skaffe sig Tiltro hos det uvidende Folk, maattet nedlade sig til et fromt Bedrag, idet han har beraabt sig paa en mirakuløs Kaldelse, [24] har foregivet at staae i et eget personligt Samkvem med Jehova selv, og er saaledes traadt talende og handlende frem i Jehovas Navn.

Det Uhistoriske i en saadan Opfattelse kan ikke godtgjøres ved ligefrem Henviisning til det gamle Testaments Vidnesbyrd. Disse Vidnesbyrd kunne jo blot bevise, enten at det fromme Bedrag er blevet saa mesterlig gennemført, at selv de Ypperste i Folket have antaget de foregivne Mirakler, de udvortes saa vel som Aandsmiraklet, for fuld historisk Sandhed, eller at Præsterne, snildt anende Bedraget, have hjulpet til med at inspirere Folkephantasien og i den derefter, maaskee langt senere, optegnede Historie, ligeledes ved et fromt Bedrag, givet de svævende Forestillinger om det Skete en fast dogmatisk-mirakuløs Form og derved sikkert den Fremstillingsmaade, der er typisk for Theokratiet. Her er Noget, der aabent og uforbeholdent maa indrømmes Kritiken. Det kan ikke godtgjøres, at Mosebøgerne ere skrevne af Moses selv eller af et Øienvidne. Det kan ikke skjules, at de Mellemlid af Betingelser, som skulde gjøre os en Forstaaelse mulig, ere paa mange og høist vigtige Punkter udeladte. Det maa indrømmes, at den Mirakeltroende ved at tage Alt efter Bogstaven, hvad Indsigt i Sagens indre historiske Sammenhæng angaaer, ikke kommer et Haarsbred videre end den Ikke-Troende, som, med Forkastelse af det Overnaturlige, holder sig til Sagn og Myther. Begge gjøre sig, om end paa modsat Maade, skyldige i samme Feil: at paastaae en Viden om det, som ikke kan vides. Vor eneste Ledestjerne, det Eneste, vi have at holde os til, er den *psychologiske Sandhed*.

[25] At den psykologiske Sandhed ikke kan bestaae med nogetsomhelst vitterligt Bedrag, være sig fromt eller ufromt, er dog vel uimodsigeligt. Men skulde den ikke kunne bestaae med et ubevidst Selvbedrag? Selv om vi antage dette, havde vi dog vundet Noget, som er vist, den Erkjendelse nemlig, at Moses, hvad Aabenbaringsbevidsthed angaaer, staaer paa samme, væsentlig paa selvsamme Trin som Israels Folk med alle dets Præster og Propheten. Det psykologiske Spørgsmaal bliver altsaa

dette: af hvilken Livskilde have Aandens Mænd i det Gamle Testamente selv troet at øse det Mod, den Viisdom og Kraft, som lod dem overvinde fast overmenneskelige Hindringer og satte dem i Stand til at udføre deres Mission?

Det er et eget Syn at see Moses, en vaabenløs Mand, ja en Rømningsmand, staaende over for Majestæten Pharao, bydende ham i Jehovas Navn og med Jehovas Myndighed: Lad mit Folk fare! Pharao føler sig som Magthaver, og en Magthaver slipper ikke saa let sit Bytte. Hvad stoler han da paa, den vaabenløse Mand? I Ørknens Eensomhed ved Bjerget Horeb, den Gang han grundede paa Mulighederne, var han tvivlraadig og bange; han følte sin Afmagt, og Sukket lød: Herre, send en Anden. Nu da han midt i Begivenhedernes Strøm seer Virkeligheden, som den er, seer den mægtige Pharao selv i Øinene, nu er han slet ikke bange. Han føler ikke sin Afmagt, tvertimod, der aander en voxende Selvfølelse, en stedse stigende Følelse af Magt i de gjentagne Ord: Lad mit Folk fare! Det er en stor Forandring, der er foregaaet med Moses. Skulde denne Forandring være skeet ved et Selvbedrag, da maa der være Selvbedrag af høist forskjellig Orden; thi Kjendsgjernerne vise, at ogsaa Pharao befinder sig i et [26] Selvbedrag.

Mod Indbildninger og Blændværk har den virkelige Verden stærke Midler; det gjælder en Styrkeprøve mellem Moses og Pharao. Gik det an at stille Moses i Række med Genierne, saa kunde man i de Sammentræf af Omstændigheder, hvorunder de naturlige Landeplager komme ham til Hjælp, og den Snildhed, hvormed han forstaaer at benytte og tyde dem til sin Fordeel, maaskee finde en Bekræftelse paa det bekjendte Ord: Geniet har Lykken med sig. Men at opfatte Moses som Geni er at forfeile den psykologiske Sandhed. Geniets Bevidsthed er mythisk i sin Grund; Geniet i høiere Potens er en Heros, avlet af en guddommelig Fader med en menneskelig Moder, en Halvgud, i hvem Villien er Naturkraft, og Naturkraften Villie: i Geniet har Illusionen Kjød og Blod. Moses er, væsentlig forstaaet, intet Geni; det mythisk Forblommede er hans Væsen saa fjernt som muligt. De sandselige Tilsyneladelsers Æsthetik er ham ganske ubekjendt. Intet af det Dæmringstrylleri, som laaner Naturen Sjæl og gjør Klippeblokke til Aabenbarelses af mægtige Aander, er at spore hos ham. For hans Bevidsthed er Jorden Jord, Skyerne Skyer og Havet Hav. Han er i sin Betragtning af Virkelighedens Phænomener saa ædruelig som en Naturforsker i det nittende Aarhundrede, i sin Bedømmelse af de borgerlige Samfund saa praktisk forstandig, at han vist gjerne havde brugt de statistiske Tabeller, hvis han blot havde haft dem.

Moses, siger man, er et praktisk Geni, et Villiesgeni, hans Vidunderkraft er hans Villie. Men dersom den psykologiske Sandhed skal søges i dette Punkt, hvor komme [27]

vi saa hen? Hvis det er muligt, at Den, der virkelig maa føle, at han har al Styrke og Hjælp at søge i sin egen Villie, kan hilde sig i den Indbildning, at det er en af ham uafhængig Villie, en Villie uden for ham, hvorfra Hjælpen kommer, da maa vi tilstaae, at et saadant Selvbedrag nærmer sig stærkt til det Mirakuløse. Hvorledes det er psykologisk forklarligt, at et praktisk Geni med en prosaisk forstandig Naturbetragtning kan — naar det da ikke skeer ved et vitterligt Bedrag, for at blænde Folket — føle sig inderlig forvisset om, at det ikke er Omstændighederne eller i Tilfældets Spil Naturkræfterne, men Jehova selv, som i Farens Stund kommer sin lydige Tjener til Hjælp, formaae vi ikke at indsee.

Med Fjenderne bag efter sig og Havets Vande foran sig er Moses og hans Folk i Fare. Hvad gjør nu „det praktiske Geni“? Han rører Vandene med sin Stav. „Han udrakte sin Haand over Havet“, siger den gamle Skrift, „og Jehova lod Havet bortfare med en stærk Østenvind hele Natten, og han gjorde Havet til det Tørre, og Vandene skiltes ad“. Tage vi Jehova bort, og beholde Østenvinden, saa er Tilfældet selv mirakuløst; lade vi det praktiske Geni digte sin Villie om til en almægtig Jehova, saa er Selvbedraget mirakuløst. Kun i den Forudsætning, at Moses i sit Indre oprindelig har følt sin Villie bevæget og styrket af Jehovas Villie og desaarsag i det stærke Veir, som skiller Vandene ad, gjenkjender den samme almægtige Villie, er der psykologisk Sandhed. Denne psykologiske Sandhed er Eet med Aabenbaringsens Under.

At forklare Aandsmiraklet, det psykologiske Under, er umuligt. Vor Tidsalders [28] religiøse Psychologie giver kun blege, farveløse Efterbilleder af det oprindelige Gudsforhold. Sandheden af de indre Oplevelser er en Troens Hemmelighed, som Enhver maa beholde for sig. Den Troeskritik, der skal kunne anvendes paa Historien om Moses, maa støtte sig paa følgende to Grundsætninger: 1) alle Beretninger om udvortes Mirakler maae hente deres Lys fra Aandsmiraklet, 2) Aandsmiraklets psykologiske Sandhed maa erkjendes ved en Bedømmelse af Moses' Karakter og det Værk, som var hans Mission.

Nutidens Oplyste ere virkelig i Forlegenhed med det Historiske i de mange Mirakler. Der er dem, der ræsonnere saaledes: Alle Mirakler ere lige mirakuløse; man maa desaarsag enten antage dem alle eller forkaste dem alle. Antage dem kunne vi ikke, uden at begaae et aandeligt Selvmord; vi maae altsaa forkaste dem, d. v. s. anwise dem Plads i det store Musæum for Oldtidens Sagn og Myther. Denne Synsmaade er kun consequent, naar man med det Samme forkaster Aandsmiraklet og gjør Moses' Tro til en Indbildning. Men at holde paa Aandsmiraklet og stille Moses paa Aabenbaringsens Trin mellem Troens Forbilleder, skjøndt man lader hans andre Mirakler staae hen i al

Tvetydighed, gaaer paa ingen Maade an. Er den Forestilling, Moses selv har om et Mirakel, tvetydig, saa er hans Forestilling om Jehova jo ogsaa tvetydig, og hans Tro tvetydig. Moses er da en Mand af en tvetydig Karakter. Staaer det derimod rigtigt til med Moses' egen Tro; er der ingen Tvetydighed, men fuld Klarhed i hans Indre, naar han taler om sin Sendelse og om alt det, som Jehova selv aabenbarer ham, altsaa ingen Tvetydighed i hans Forestilling om Aandsmiraklet, da kan der heller ikke være [29] nogen Tvetydighed i hans Forestilling om Begivenhedsmiraklerne i det Udvortes. Er Moses berettiget til at optræde som Jehovas Udsendte, da er han ogsaa berettiget til at betragte enhver overordentlig Begivenhed, der tjener hans Formaal, som en Haandsrækning af Jehova, et Tegn fra den Almægtige.

Her er slet ikke Spørgsmaal, hvorvidt Moses har været i Stand til at drage nogen objectiv Grændse mellem det, Jehova virker igjennem naturlige Aarsager, og det, der skeer paa overnaturlig Maade. At Vandene i det røde Hav adskiltes efter Jehovas Villie, derom er Moses overbeviist, men det physisk-kritisk-metaphysiske Forhold mellem Østenvinden og den guddommelige Villie overlader han den moderne Bevidsthed at opdage. — Saa kan da, indvender man, Forskjellen mellem Mirakler og naturlige Tildragelser fra dette Synspunkt baade sættes vilkaarlig og udslettes vilkaarlig, den religiøse Phantasie har altsaa lige saa frit et Spillerum i Aabenbaringslæren som i Mythologien. Hvor er nu Troeskritiken, og hvad faaer man ud af Aabenbaringsmiraklet? Ikke at tale om, hvor naturligt det falder Oldtidens Folk at indføre Guderne talende og handlende, saa er det jo vitterligt, at Sværmere og Fanatikere have foregivet indre Aabenbaringer, uden at man deraf kan slutte at de vare Bedragere. Overnaturlige Syner kunne jo, hvad Physiologien viser, forklares som Hallucinationer, naturlige Udbrud af et religiøst Delirium.

Vi gjøre opmærksom paa, at det ikke er en Phantasie- men en Villiesfordobling, en indre Modsætning af guddommelig og menneskelig Villie, om hvis personlige Karakter Undersøgelsen dreier sig. Paa Frugterne skal Træet kjendes, paa Handlingerne skal Villien kjendes; paa den klare Opfattelse af Livets Modsætninger skal Forstanden [30] kjendes. Vi spørge: er der i Karakteren Moses et eneste Træk, som tyder hen paa mythisk Forblanding af Guddommeligt og Menneskeligt? Forraader hans Inspiration Noget, som kunde vække Mistanke om ekstatisk Forvirring? Bære Aandslovene fra Sinai maaskee Spor af en syg Hjerne, et betænkeligt Præg af Hallucinationer?

Kan Physiologien gjøre Rede for, hvorledes en Mand, hvis inderste Væsen er Indbildning og Vildfarelse, formaaer at udføre et Kæmpeværk som det: at frelse et Folk fra Trældom? Har man nogen Psychologie, som forklarer, hvorledes det gaaer til,

at et Menneske først omsætter sin egen Villie i Form af en almægtig Gudsvillie, og derpaa, uden at ane det uhyre Selvbedrag, bøier sig under denne Gudsvillie som en lydig Tjener, arbeider med et utaknemmeligt Folk et langt, langt Liv igjennem, uden at svækkes, uden at sløves, har man virkelig nogen Psychologie, som forklarer os dette?

„Og Moses steg op fra Moabs Sletter til Bjerget Nebo, til Toppen af Pisga, som er lige overfor Jericho, og Jehova lod ham see Landet Gilead indtil Dan; og hele Naphtali og Landet Ephraim og Manasse og hele Landet Juda indtil Havet bagved det; og Sydlandet og Sletten, Dalen i Jericho, Palmestaden indtil Zoar. Og Jehova sagde: dette er det Land, som jeg har tilsvoret Abraham og Isak og Jakob,... men du skal ikke komme derind... Og Moses var eet hundrede og tyve Aar gammel, da han døde; ikke blev hans Øine svækkede og ikke veg hans Kraft fra ham. Men aldrig opstod der en Prophet ydermere i Israel som Moses, thi med ham havde Jehova staaet Ansigt til Ansigt.“ (5te Mosebog K. 34.).

- [31] Den næste Prophet, vi nævnede, var Samuel, den sidste blandt Israels Dommere. Hans Tid er en anden, hans mere begrændsede Virkekreds en anden, men Aanden er væsentlig den samme. Tidlig, allerede som Barn, blev Samuel kaldet til Prophet. Der hviler over hans Kaldelse et ubeskriveligt Skjær af idyllisk Fred og dog aandig, spændende, anelsesfuld Forventning. Viet af sin fromme Moder til Jehovas Tjeneste, sendes han som lille Dreng til Silo, til Ypperstepræsten Eli. Eli er svag og hans Sønner ryggesløse; det varsler ilde for Elis Huus. Samuel sover nær Helligdommen, hvor Jehovas Lampe brænder. Han sover trygt i den stille Nat, men vaagner op, thi en Stemme kalder. Han troer, at det er den Gamle og gaaer ind til ham og spørger: Herre kaldte du paa mig? Da det gjentager sig, forstaaer Eli, at det er Jehova, der kalder paa Drengen. „Derfor sagde Eli til Samuel: Gaa hen og læg dig! naar nu Jehova kalder paa dig, skal du sige: „Tal, Jehova! thi din Tjener hører.“ Saa kommer Aabenbaringen.“ Jehova sagde til Samuel: Nu vil jeg udføre Noget i Israel, der skal runge i begge Øren paa den, som hører det... jeg vil dømme Elis Huus for bestandig paa Grund af den Misgjerning, at han vidste, hvorledes hans Sønner bragte Forbandelse over sig, og dog revsede han dem ikke.“ Hvad skal nu Samuel gjøre? Et Barn og dog en Prophet, er han bange for at tale til Eli om Synet. Dog Eli kaldte paa Samuel og sagde: „Hvad var det, han talte til dig om? Nu maa du ikke dølge det for mig. Gud straffe dig i sin Vrede, hvis Du skjuler Noget for mig af alt, hvad han taledes til dig. Da sagde Samuel ham det altsammen og dulgte ikke Noget for ham.“ — Forunderlig er den tilsyneladende
- [32] Sindsro, hvormed den gamle Ypperstepræst hører sin Dom. Han angrer ikke, thi hans

Sjæl er mat; han handler ikke, thi hans Villie er lam, han beder ikke, thi hans Haab er udslukt. Med en næsten apathisk Resignation svarer han: „Han er Jehova og kan gjøre, hvad der tykkes ham godt.“

Og Varslerne gik i Opfyldelse. Samuel voxer op til Mand og æres af Folket; han holder som Dommer Jehovas Lov i Hævd og faaer i sin Alderdom det særegne Kald at vælge og salve de to første Konger i Israel.

I Samuels Historie er det Overnaturlige saa eiendommelig indsprængt i det Naturlige, at Forstaaelsen synes at ligge nær og dog pludselig undviger, naar vi mene at have den i Hænde. Det er det Psychologiske, der tiltrækker og frastøder. Samuel befinder sig i et kritisk Vendepunkt, thi det mosaiske Theokratie er i Færd med at skifte Form. Dommernes Tid var en Urolighedernes og Lovløshedens Tid, „hver Mand gjorde, hvad han fandt for godt“. Intet Under at Folket fandt Tilstanden utaalelig og begjærede en Konge. Skjøndt det var et Forlangende, der ingenlunde stred imod Loven, er det dog forstaaeligt, at det maatte vække Bekymring hos Samuel. Ikke at tale om, at Dommerværdigheden derved gik tabt for hans Familie, saa var her et religiøst Moment af særlig Vægt og Betydning. Var Folkets Fordring udsprunget af Tro paa Jehova, den evige Konge; mon ikke snarere af verdslig Attraa og selvkloge Hensyn? Hvor fandtes den Mand, der beklædt med jordisk Kongemagt, ubetinget vilde være Jehovas Tjener? Det er forstaaeligt, at den gamle Prophet, dels af hierarchisk Skinsyge, men især af Iver for Aandens Ret imod Overgreb fra Kongens Side, kan [33] have fundet det nødvendigt at holde skarpt Øie med Saul og ved given Anledning sætte ham paa Prøve. Philisterne rykkede i Marken med en frygtelig Hær. „Saul var endnu i Gilgal, og hele Folket, som var hos ham, blev forfærdet. Han tøvede i syv Dage, indtil den Tid, Samuel havde sagt, men Samuel kom ikke til Gilgal, og Folket adspredtes... Da sagde Saul: Bringer Brænd- og Takofferne hid til mig, og han forrettede Brændofferet. Som han lige var færdig med Brændofferet, kom Samuel, og Saul gik ham imøde for at hilse ham. Samuel sagde, hvad har du gjort? Og Saul sagde: Da jeg saa, at Folket adspredte sig fra mig, og du ikke kom efter det fastsatte Antal Dage, og Philisterne samledes i Michmas, saa tænkte jeg: Nu komme Philisterne ned til Gilgal over mig, uden at jeg har forsonet Jehovas Ansigt; derfor fordristede jeg mig til at forrette Brændofferet. Og Samuel sagde til Saul: Du har handlet daarligt,... nu skal dit Kongedømme ikke bestaae. Jehova vil lede om en Mand efter sit Hjerte og beskikke ham til Fyrste over sit Folk, fordi du ikke har overholdt, hvad Jehova bød dig.“ Det er endelig af almeenpsychologiske Grunde forstaaeligt, at Saul, som er forkastet af Propheten, og som meer og meer faaer Mistanke om, at det er David, der

er udseet til at være hans Efterfølger, bliver bitter og mørk, og seer i sine nærmeste Omgivelser Forræderi og Rænker.

Ingen skal sige, at Aanden i denne Historie er gaaet Naturen for nær. Saul og David ere ikke skyggeagtige Væsener, theokratiske Abstractioner; det er Individualiteter i [34] Kjød og Blod med store Kræfter og store Lidenskaber; hvilke Modsætninger af Lys og Skygge! Sauls Dæmon og Davids Harpespil, de vilde Udbrud af Sauls Had og Davids vidunderlige Lykke: Spydet udslynges, men det rammer ham ikke. Kampe og Eventyr, Venskab, Fjendskab, Elskov og Poesi, alt forener sig om at gjøre denne første Strid om Thronen i Israel saa tiltrækkende, som muligt. I Gibeon under en Tamarisk sidder Saul paa en Høi med sit Spyd; mørkt er hans Aasyn, men hans Aand er endnu mørkere. Hans Tjenere, der staae omkring ham, maae høre af hans Mund, at de ere Forrædere tilhobe. Hvilken Smerte, at Jonathan selv er i Forbund med Isai Søn! Achimelek i Nobe kaldes til Regnskab, og Edomiten Doegs Sværd nedhugger Jehovas Præster. Men Saul er viet til Undergang; hans Kraft er brudt. Tilsidst er han kun en Sjæleruin, en udbrændt Vulkan, en fortvivlet Mand, der i Nattens Skjul søger Raad hos den Døde. Han tyer til Kvinden i Endor. Hun spænder hans Phantasie og maner Skygger frem af Graven. Den Døde taler: „Hvorfor vil du spørge mig? Jehova er vegen fra dig og bleven din Fjende.“ — Prophetens Stemme! Saul er dømt og synker i Afmagt for Samuels Skygge.

Men just som Nutidsbevidstheden ad denne Vei er i Begreb med at tilegne sig Historiens Indhold, viser sig pludselig det Frastødende: Jehovavillien med den theokratiske Mechanisme afbryder Forstaaelsen. „Hvilken Vilkaarlighed, at gjøre det til en Forbrydelse af Saul, at han, i Farens yderste Øieblik, som Konge vil sørge for sit Lands Forsvar, istedenfor at spille Tiden med at vente paa en Mand, der nøler og ikke holder sit Ord“. Dog fra Aabenbaringens d. e. fra Aandsmiraklets Synspunkt har Samuel [35] Ret. Det, der fordres af Saul, er ubetinget Lydighed mod Jehovas Lov, er med andre Ord: Aandsvillie, ikke selvraadig Driftvillie. Ved at mistroe Propheten har Saul selv undergravet den Grund, hvorpaa han skulde staae, thi kun i Kraft af Prophetens Valg er han Konge. Vi skulle tilstaae, at det mirakuløse Gudsforhold, hvorpaa den profetiske Myndighed hviler, ikke kan blive gjennemsigtigt for os; men vi skulle tillige erkjende, at dette Gudsforhold, hverken er tilspeculeret eller tilræsonneret, men oprindeligt sat af Aanden som Aand; vi skulle erkjende, at Israels Folk har havt sit aandelige Liv i dette Forhold med lige saa fuldgyldig Sandhed, som noget Nutidsfolk kan have sit verdslige Liv i en Kulturidee; vi skulle erkjende, at det, vi kalde det Haarde, det Vilkaarlige, det Mechaniske, netop er det utvetydige Udtryk for den Adskillelse af

Gudsvillie og Menneskevillie, der betinger en virkelig Aabenbarelse af Aandsvillien.

Vi gaae nu længere frem, for at møde Thisbiten Elias. Ogsaa om denne Prophet gjælder det, at endskjøndt Tidsvilkaarene ere forandrede, saa er dog Aanden den samme. Efter at have løsrevet sig fra Juda Rige og faaet Kalvedyrkelsen i Dan og Bethel indført, er Israel i fuld Gang med at forandre Kalvedyrkelsen til den groveste Afgudsdyrkelse. Det kommer da til en hæftig Kamp imellem Jehova og Afguderne. Omris Søn Achab, der har taget Jesabel, en Datter af Kong Ethbaal i Sidon, til Ægte og bygget Baal et Bedehuus i Samaria, er en ivrig Afgudsdyrker. Der tales om fire og halvtredssindstyve Baalspropheter og om fire hundrede Astartepropheter, som spiste ved Jesabels Bord. Mod denne Folket ødelæggende Vederstyggelighed optræder Propheten Elias. Hans Villie er en hellig Lidenskab, Aanden i ham er Ild og Flamme; [36] i sin Nidkærhed vover han Alt, han sætter Himmel og Jord i Bevægelse. Han taler til Achab: „Saa sandt Jehova, Israels Gud lever, hvem jeg tjener, saa skal der i disse Aar hverken falde Dug eller Regn uden paa mit Ord.“ Saa flygter han, ikke af Feighed, men paa Jehovas Bud; han drikker af Bækken Krith, og Ravnene bringe ham Føde. Da Bækken er udtørret, gaaer han til Enken i Sarepta; Melet i Krukken slipper ikke op, og Olien i Kruket mangler ikke: han opvækker hendes Søn fra de Døde. Da Landeplagen havde varet paa tredie Aar, og Hungersnøden var steget høit i Samaria, fik Elias Befaling at vise sig for Achab. Achab møder ham med disse Ord: „Er det dig, som forvirrer Israel?“ Propheten svarer: „det er ikke mig, som forvirrer Israel, men dig er det og din Faders Huus, fordi I svigte Jehovas Bud og du følger Baalerne.“ Det kommer nu til en afgjørende Prøve. Hele Israel med Baals og Astartes Propheter forsamles, efter Achabs Bud, om Jehovas Prophet paa Bjerget Karmel. „Da traadte Elias hen for hele Folket og sagde: Hvor længe ville I halte til begge Sider? Er Jehova Gud, saa følger ham; er Baal det, saa følger ham! Men Folket svarede ham ikke et Ord.“ Først, da Offerprøven var endt, og det havde viist sig, at den døve Afgud ikke gav en Lyd, hvor meget hans Præster end raabte og skare sig til Blods med Knive, men at Jehova gav Elias Svar ved den Ild, som faldt ned og fortærede hans Brændoffer: da kastede Folket sig paa sit Ansigt og raabte: „Jehova er Gud, Jehova er Gud!“ Baalspropheterne dræbes, og Landeplagen hører op. Men Jesabel raser. Elias maa flygte til Ørknen; mismodig og træt, ønsker han sig Døden; „Jehova, tag nu mit Liv, thi jeg er ikke mere [37] værd end mine Fædre.“ Han styrkes og husvales og kommer til Gudsbjerget Horeb; Nidkærheden vil fortære ham, han klager og beder: „Hærskarernes Gud! Israels Børn have svigtet din Pagt, nedbrudt dine Altere og dræbt dine Propheter med Sværd; jeg er alene tilbage, men ogsaa mig tragte de efter at skille ved Livet.“ Men de svale

Vinde kjøle ham, et Pust af hellig Hengivelse bringer Ro i hans Sind og dæmper hans Lidenskab. Jehova selv vil komme. „En stærk og vældig Storm, som løsrev Bjerge og knuste Klipper, gik foran, men Jehova var ikke i Stormen. Efter Stormen kom der Jordskjælv, men Jehova var ikke i Jordskjælvet. Efter Jordskjælvet kom der Lynild, men Jehova var ikke i Lynilden. Efter Lynilden kom der en stille, sagte Lyd; da hyllede Propheten sit Ansigt i sin Kappe“, og fornam i al Sagtmodighed Jehovas Nærværelse.

Kun endnu nogle Skridt, og han er ved Maalet. Efter at have kaldet Elisa til Discipel, og forudsagt Achab og Jesabel en blodig, forsmædelig Død, ender han sit stormfulde Liv i et Uveir. „Han drog bort fra Gilgal, og sagde til Elisa: Bliv kun her, thi Jehova sender mig til Bethel; men Elisa svarede: Saa vist som Jehova lever og din Sjæl, jeg forlader dig ikke. Saa gik det i Fart fra Gilgal til Bethel, fra Bethel til Jericho, fra Jericho til Jordan, hvor Elias svøbte sin Kappe sammen og slog paa Vandet, saa det skiltes ad. Idet de gik over, sagde Elias til Elisa: „Forlang Noget, som jeg skal gjøre imod dig“, og Elisa bad: „Maatte der kun være to Dele af din Aand over mig!“ Svaret lød: „Du har [38] ønsket dristig. Hvis du seer mig blive borttagen fra dig, skal du faae det; hvis ikke, da faaer du Intet.“

Hvor er det os fremmed og fjernt, hiint Israels gamle Vidunderrige! Hvad nytter det vel at lade, som om man bogstavelig troer Historien om Elias, og saa, naar det kommer til en Forklaring, ikke at have Andet at støtte sig til end nogle Elementer af almeenreligiøs Psychologie med Talemaader og Forsikkringer og alskens Sandsynligheder. Kun Aanden selv kan erkjende, hvad Aanden vidunderlig frembringer. Havde Elisa blot seet med sandselige Øjne, da havde han vel seet Lyn og Uveirsskyer, men ikke Elias som han blev borttagen fra ham; havde han kun seet det Virkelige i et naturligt Lys, da havde han ikke seet Himmelfarten. Men at han midt i det Sandselige virkelig saa det Oversandselige, og inderlig i Jehovas Aand oplevede Miraklet, høre vi af hans Udbrud: „Min Fader, min Fader, Israels Vogn og hans Ryttere!“

Aabenbaringsvirkelighed er Aandsvirkelighed, Virkelighed for Aanden.

Tredie Forelæsning.

Forfatterne paa det gammeltestamentlige Trin staae saa umiddelbart under Indtryk af [39] det Overnaturlige, at de i den efterdannende Virksomhed, hvorunder Beretningerne nedskreves, typisk lade det Mirakuløse gribe ind i bratte Overgange og overraskende Enkeltheder. Begivenhederne ere ikke photographerede; de have gennemgaaet en Efterdannelse i religiøs Phantasie. Man kan, hvad Principet angaaer, meget vel holde sig overbeviist om Aandsmiraklets psykologiske Gyldighed uden dog derfra at slutte til den historiske Overleverings bogstavelige Ufeilbarhed. Fortolkerne paa Nutidens Trin, kunne kun have et middelbart og afledet Indtryk af det Overnaturlige; de ere henviste til en Opfattelse, der stiller de sjælelige Naturbetingelser i Forgrunden; de maae lade sig nøie med en Afglands af det Mirakuløse, et Efterskjær, der sætter sit guddommelige Præg paa de store Karakterers Tænken, Villen og Handlen. I dyb Anerkjendelse af de prophetiske Karakterers vidunderlige Styrke og sjælekraftige Sandhed har Troespsychologien til alle Tider et religiøst Element, hvori den kan mødes med Aabenbaringspsychologien.

Naar den prophetiske Aand særlig skal bestemmes som en Spaadommens Aand, [40] da vogte man sig vel for at opfatte Spaadommen aandløst. Nogle Exempler.

Den blinde Achia og Jeroboams Hustru (1 Kong. K. 14). Den samme Prophet, som havde forudsagt Jeroboam, at han skulde blive Konge over de ti Stammer, kommer i sin Alderdom til at forudsige ham, at hans Undergang er nær, at hans Huus skal falde. De nærmere Omstændigheder ere bekjendte: Jeroboams Søn Abia blev syg; Kongen, som vidste med sig selv, hvor dybt han havde krænket Propheten, lader sin Hustru forklæde sig og gaae til Silo, for at høre en Spaadom om Sønnens Liv. „Saaledes gjorde Jeroboams Hustru, hun stod op og gik til Silo og kom ind i Achias Huus. Denne kunde ikke see, thi hans Øines Lys var udslukket af Alderdom.“ Holde vi nu det Overnaturlige i Baggrundens Dæmring, da er det ikke uforklarligt, at den blinde Seer kan have gjenkjendt den forklædte Dronning, at han kan have forudsagt Død og Fordærvelse over det hele afgudiske Huus og at det Billede af Fald og Ødelæggelse, den gamle Blinde saae i Aanden, kan i sine Enkeltheder have været desto forfærdeligere, jo stærkere hans Inspiration i det givne Øjeblik var. Dette er da ogsaa Fortællingens almeenpsychologiske Grundkarakter. Men Aabenbaringspsychologien fordrer en slaaende, mirakuløs Indvirken af det Overnaturlige, og Beretningen lyder: „Jehova sagde til Achia: See, Jeroboams Hustru kommer ind for at udfritte dig angaaende

hendes Søn, thi han er syg. Saa og saa skal du tale til hende, thi naar hun kommer, vil hun lade, som om hun er fremmed. Saa snart Achia hørte hendes Skridt nærme sig [41] til Døren, sagde han: Kom ind Jeroboams Hustru, hvorfor lader du, som om du var fremmed; jeg er jo sendt til dig med Sørgebudskab. Gaa hen og sig til Jeroboam: Saa siger Jehova, Israels Gud: Fordi jeg ophøiede dig over det Folk, hvortil du hørte, og satte dig til Fyrste over mit Folk Israel, rev Kongeriget fra Davids Huus og gav dig det; og fordi du ikke var som min Tjener David, men handlede ugudeligere end alle....., see derfor vil jeg bringe Ulykke over dit Huus..... Hvem der dør hos Jeroboam, skulle Hundene i Byen æde, hvem der dør paa Marken, skulle Himlens Fugle fortære; det har Jehova sagt. Reis dig nu og gaa hjem, naar din Fod træder paa Byens Gade, skal Drengen døe.“

Det vil indsees, at det hverken kan være den ordrette Fastholden af alle Enkeltheder, ei heller den naturalistiske Bortforklaring af det Overnaturlige, endnu mindre den hinkende Mægling mellem Sandsynligt og Usandsynligt, hvori en Fortolkning her kan søges. Enhver Uhildet maa kunne see, at det netop er Straalebrydningen af overnaturligt og naturligt Lys i Aabenbaringspsychologiens Prisme, der giver Billedet Karakter og Farve.

Nebukadnezars Drøm (Daniel K. 2). I Aabenbaringspsychologien er Blikket umiddelbart rettet mod det Mirakuløse, hvad enten det nærmest kommer indenfra eller udenfra. Hvor paa skal en sand Prophet vel kjendes fra de falske? Paa den Kjendsgjerning, at den Alvidende aabenbarer ham Ting, hvorom intet Menneske af sig selv kan have nogen Viden. Det er dette Beviis, der bliver ført for Nebukadnezar, Kongen af Babylon, Jehovatemplets første Ødelægger. I sit andet Regjeringsaar drømte [42] Nebukadnezar en Drøm; „og hans Aand gyste, og med Søvn over ham var det forbi. Og Kongen befalede at kalde de Skriftlærde og Besværgerne og Troldmændene og Chaldæerne, for at forkynde ham hans Drøm; og de kom og stode for Kongens Ansigt. Og Kongen sagde til dem: jeg har drømt en Drøm, og min Aand gyste, saa jeg vil vide Drømmen. Og Chaldæerne sagde til Kongen paa Aramaisk: Kongen leve evindeligt! siig dine Tjenere Drømmen, og vi ville angive Udtydningen. Kongen svarede og sagde til Chaldæerne: Befalingen er udgaaet fra mig; dersom I ikke tilkjendegive mig Drømmen og dens Udtydning, skulle I vorde huggede i Stykker og Eders Huse gjøres til en Skarndynge.“ Nebukadnezar er paa een Gang en klog Mand og en gal Mand, et praktisk Geni og en Phantast. Chaldæerne gjøre Omsvøb; men Kongen staaer fast paa, at saa sandt de kunne *udtyde* ham Drømmen, maae de ogsaa kunne *sig* ham Drømmen. Kunne de ikke det Sidste, saa er det Løgn og Bedrageri med det Første. En

ubøielig og sund Logik! Paa denne Logik bleve de chaldæiske Viismænd henrettede. Daniel kaldes; han stedes for Kongen og siger: „Hemmeligheden, som Kongen begjærer at vide, kunne de Vise, Besværgerne, de Skriftlærde, Stjernetyderne ikke kundgjøre Kongen. Men der er en Gud i Himmelen, som aabenbarer Hemmeligheder, og han har kundgjort Nebukadnezar, hvad der skal skee i de sidste Dage.“ I Hemmelighedernes Aabenbarelse synes Aandsmiraklet med Eet at blive saa ubetinget, at ethvert Glimt af naturlig Forstaaelse maa forsvinde; Nutidens religiøse Psychologie er nær ved at fortvivle. Og dog er her Antydninger af almeenpsychologisk Natur. Overfor den vældige Erobrer, den af sin Storhed og Magt berusede Nebukadnezer, staaer Daniel [43] med en Sindsro, en Overskuelsens Klarhed og Aandsoverlegenhed, som minder om Moses, da han stod over for Pharaos. — Hvad drømmer vel en Nebukadnezer om? Sin egen og sit Riges Storhed! Hvad kan det vel være for Drømmebilleder, som i Syner over hans Hoved omkring hans Leie kunne bringe hans Aand til at gyse? Billeder af Storheden og Storhedens Fald! „Du Konge, du saae, og see! et Billede, samme Billede var stort og Glandsen deraf overordentlig; det stod foran dig, og dets Udseende var forfærdeligt.“ Strax ved denne Begyndelse kan Propheten læse i Kongens Aasyn, at han har truffet det Rette; han fortsætter: „Hovedet paa dette Billede var af reent Guld, Brystet og Armene af Sølv, Underlivet og Hofterne af Kobber; Benene derpaa vare af Jern, Fødderne deels af Jern og deels af Leer.“ Det psykologiske Eftertryk ligger paa, at Drømmens Indhold ved Daniels Ord paa Ny bliver til for Nebukadnezars indre Syn, og vistnok i klarere, bestemtere, mere betydningsfulde Træk. „Du saae, indtil en Steen blev hugget løs, og det ikke ved Hænder; og denne slog Billedet ved dets Fødder, der vare af Jern og Leer, og knuste dem. Derpaa knustes tilsammen Jernet, Leret, Kobberet, Sølvet og Gullet, og de bleve som Avner fra en Tærskaplads om Sommeren, Vinden borttog dem, og deres Sted blev ikke fundet mere; men Stenen, som sønderslog Billedet, blev til en stor Klippe og opfyldte hele Jorden.“ Nebukadnezer lytter og grunder; han drømmer sin Drøm om, idet han hører Prophetens Udtydning; og Udtydningen er i Sandhed storartet.

Opfattelsen kan nu svinge mellem to Poler, den mirakuløse og den almeenpsychologiske, [44] men stadig inden for Aandens Kreds. Er der Sandhed i Drømmen og dens Udtydning, saa er der ogsaa Virkelighed; men det er ikke Politik-Virkelighed med statistiske Tabeller til Ledetraad i Statshistorien, det er med al sin historiske Vægtfylde Aandsvirkelighed, Virkelighed for Aanden.

Messianske Spaadomme. Saa længe Aandsmiraklet er i fuld psykologisk Virksomhed, og Aabenbaringstroen lever i sit oprindelige Gudsforhold, kunne Spaadommene

opfattes enkeltviis, ja sætningsviis, uden at Opfattelsen derfor bliver aandløs: et Navn, et Billede, et flertydigt Udtryk er ofte nok til at sætte en Strøm af aandeligt Liv i Bevægelse. Men naar Indtrykket af det Oprindelige er afmattet, naar det Nærværende er blevet saa fattigt paa Aand, at det kun lever i skyggeagtige Efterdannelser af det Forbigangne og maa trøste sig med Haabet om et Tilkommende, da er det en betænkelig Sag med sætningsvise Udtydninger af gamle Spaadomme.

Propheterne have spaaet om en Messias, som skulde komme. Kan man virkelig paavise, at disse Spaadomme passe paa Jesus af Nazareth og paa ingen Anden? De Kristne paastaae det, Jøderne benægte det, begge Parter med lige Ret, saa længe man eensidig holder sig til Ord og Sætninger. Det kan fra dette Synspunkt ikke nægtes, at Rabbinernes Indvendinger ofte have glimret ved skarp Kritik og fordunklet vore kirkelige Dogmatikeres Forsvar. Vi vælge et eneste Sted (Jes. 7, 14—16): Propheten [45] taler til Judas Konge, som, truet af overmægtige Fjender, i sit Mismod ikke tør begjære et Frelsens Tegn fra Jehova: „Derfor skal Jehova give Eder et Tegn: See, Jomfruen vorder frugtsommelig og føder en Søn, og du skal kalde hans Navn Immanuel; Mælk og Honning skal han spise, indtil han lærer at forkaste det Onde og vælge det Gode. Thi førend Drengen lærer at forkaste det Onde og vælge det Gode, skal det Land vorde øde, for hvis tvende Konger“ (Rezin, Konge i Syrien, og Pheka, Konge i Israel) „du føler Gru.“ Dette skal nu, ifølge den orthodoxe Dogmatik, absolut være et messiansk Skriftsted, ja et Hovedsted. „Den Jomfrufødte, Immanuel, Gudmennesket, et Frelsens Tegn! — et Skriftsted, som ovenikjøbet er citeret af Evangelisten Matthæus (K. 1, v. 22—23): den, som ikke kan see, hvorledes Propheten her har *skuet* i *Aanden* det store frelsende Under, at Jesus i Tidens Fylde skulde fødes af Maria, den rene Jomfru, maa ikke have theologiske Øine i Hovedet.“ Der behøves imidlertid hverken rabbinsk Lærdom eller overtheologisk Skarpsindighed for at opdage, at den orthodoxe Paastand hviler paa svage Grunde. Om en mirakuløs Jomfrufødsel er her slet ikke Tale. Propheten taler, ifølge Grundtextens Ord, ikke om den rene Jomfru, men snarere om sin unge Hustru, hvis Sønner (jvnfr. K. 8. v. 3) han giver symbolske Navne. Den Frelse, hvorom han varslor, er saa langt fra at henlægges til en fjern Fremtid, at det tvertimod ved Ordene: „førend Drengen lærer at forkaste det Onde og vælge det Gode“, udtrykkelig tilkjendegives, hvor nær Frelsen er. Naar Landet skal være frelst, førend Immanuel har lært at skjelne mellem Godt og Ondt, hvorledes kan Immanuel saa være [46] Frelseren? Naar derimod Evangelisten, benyttende den alexandrinske Oversættelse, seer tilbage paa det jesajanske Sted, betoner Ordet „Jomfruen“, og saaledes finder Spaadommen anden Gang opfyldt, ja i høiere Betydning fuldkommen opfyldt, da

maae vi i Aabenbaringens Navn give ham Ret; men hans Ret er i Aanden.

Betragtet i Aandens Lys, er hele det gamle Testament en Spaadom om det Nye, saa vist som den opvoxende Yngling er en Spaadom om Manden, den sig udfoldende Blomst en Spaadom om Frugten. Loven er Evangeliets Grundlag, og Evangeliet er Lovens Fylde. Men Overgangen skeer ikke rolig organisk som i Plantelivet; Aabenbaringens høiere Trin forholder sig ikke ligefrem til det lavere som Manddommens Daad til Ungdommens Drømme.

Hvad der giver Moseloven Præg af guddommelig Aabenbaring, nemlig den ubetingede Forudsætning, at ethvert af dens Bud er umiddelbart dikteret af Jehova selv, sætter Aandsvillien i Stand til at hævde sin Høihedsret over Menneskelivets Naturside i alle borgerlig-sædelige Forhold og grundlægge en Stat, der ikke tilsteder det politiske Liv nogen særlig Selvstændighed over for det religiøse. En Følge heraf var, at Propheterne, skjøndt ikke beklædte med verdslig Magt, kunde udøve en mægtig Indflydelse paa Styrelsens Gang, og deres myndige Ord være afgjørende for Krig og Forbund med nærmere og fjernere Folkeslag. Det berettes (Jes. K. 7), at da Rygtet om Rezins og Phekas truende Fremrykken udbredtes i Juda, „da bævede Kongens Hjerte og hans Folks Hjerte som Træerne i Skoven bæve for Vinden“. Paa Jehovas Bud gaaer Jesaias Achas imøde og siger: „Tag dig iagt, hold dig rolig, ei frygte du og ei vorde dit Hjerte forsagt... for disse to rygende Brande, for Rezins og Syriens og Remaljas Sønns [47] fnysende Vrede. Syrien har oplagt onde Raad imod dig med Ephraim og Remaljas Søn, de sige: Lader os drage op til Juda, trænge det, tage det til os og sætte Tabeel til Konge over det. Men saa siger Herren Jehova: Det skal ei stadfæstes, det skal ikke skee.“ Achas og Folket see Faren der, hvor den ikke er, og see den ikke der, hvor den er. De ville slutte Forbund med Assyrien, maaskee endog søge Hjælp hos Ægypten, og tænke ikke paa, at naar disse store Hedningefolk faae Indpas i Landet, ville de træde Alt under Fødder og ødelægge Theokratiet. Ægyptere og Assyrere komme ikke som Hjælpere; de komme først paa Vredens Dag som Jehovas Redskaber til at fuldbyrde en Straffedom. „Paa den Dag skal Jehova fløite ad Fluen, som er ved Ægyptens Floders Grændser, og ad Bien, som er i Assurs Land; da skulle de komme og leire sig tilsammen i de afsluttede Dale, i Klipperevner og paa alle Tornehække og paa alle Enge ...“ Paa hvert Sted, hvor der var tusinde Viinstokke til tusinde Sølvsekler“, der græsse nu Øxne og Faar og vilde Dyr. „Med Pile og med Bue skal man gaae derhen, thi til Torne og Tidsler vorder hele Landet.“

Menneskelig seet, er Propheternes Liv uophørlig i Fare. Ordets Myndighed og Kongernes Magt, Evighedens Ret og Øieblikkets Krav, Lovens Fordringer og Folkets

Lidenskaber: her er ulige Vaaben! Israels Folk, som efter sin Grundbestemmelse er et Aandens Folk, Jehovas Folk, er efter sin elementære Naturbestemmelse tillige et sandseligt, selvisk og haardhjertet Folk, et gudfrygtigt og dog ugudeligt Folk, trofast [48] og dog troløst, lydigt og dog trodsigt, modigt og dog forsagt, opoffrende og dog egoistisk, et stridigt og gjenstridigt Folk, i Strid med sin Gud og i Strid med sig selv.

Det tydeligste Vidnesbyrd om Aandens Magt i den prophetiske Inspiration er den Redelighed, den Villiesreenhed og det urokkelige Mod, hvormed Jehovas Sendebud udrette hans Ærinde. Profeterne ere folkelige Mænd i Ordets sande Betydning; de leve med Folket og for Folket, de trøste det i Prøvelsens Tid, de styrke dets Haab, de vække dets Kraft og aabne det lyse Udsigter; men altid paa een Betingelse, den ufravigelige Betingelse, at Folket ærligt vil holde sig til Lovens Ord og Aand. Aldrig høre vi dem sige: dette Folk er et Guds Folk, thi dets Hjerte er som Guds Hjerte; hvad et saadant Guds Folk med et Guds Hjerte nu saadan har faaet Syn for, om det saa var for lidt Kalvedyrkelse, maa dog være det Rette: Folket kjender det, Folket forstaaer det. Nei, naar Folket synder, og Aanden vredes, saa lyder Ordet strengt; vi høre Jesajas (K. 1) raabe: „Vee et syndigt Folk! — En Oxe kjender sin Eier, et Asen sin Herres Krybbe; men Israel kjender det ikke, mit Folk forstaaer det ikke.“

Lovaabenbarelsens Særkjende maa netop søges deri, at Aandsvillien staaer utilsløret, reen og klar over for Driftvillien; det sandselige Selv skal bøie sig ubetinget for Aandens Bud. Det var det Haarde ved Israels Udvælgelse, at den guddommelige Aand kom det naturlige Menneske saa umiddelbart nær. Mod Vreden i Prophetens Ord blev Folkets Hjerte forhærdet, thi Sandheden saarer; naar Aanden lyste som Himlens Sol, [49] blev Øjet blændet af de stærke Straaler. Sandheden og Forhærdelsen, Aabenbaringen og Forblindelsen svare psykologisk til hinanden. Det forblindede Folk slog sine Profeter ihjel; Forholdet til Aand gjorde Israels Børn til Aandsforbrydere: hvilken forunderlig Ening af Velsignelse og Forbandelse! Det var Frihedens Vilkaar, og dog en Skjæbne saa haard, at Kjærligheden selv maatte græde derover. „Jerusalem, Jerusalem, du som ihjelslaaer Profeter og stener dem, som ere sendte til dig, hvor ofte vilde jeg forsamlet dine Børn, ligerviis som en Høne forsamler sine Kyllinger under sine Vinger; men I vilde ikke.“

At Jehovas Lov maatte opfyldes, derom vare Profeter og Præster ubetinget enige. Men Opfyldelsen har to Sider, en udvortes og en indvortes. Der gives en Efterlevelse af de enkelte Bud i det Udvortes, som til en vis Grad er betinget af Lydighed, men Lydigheden er kun et Skin, thi Sindelaget svarer ikke til Gjerningen. Den Opfyldelse, som Aandsloven kræver, er væsentlig indvortes, en Lydighed i Sind og Hjerte, en

Efterlevelse i Gjerning i Sandhed. Ved at kaste et Blik paa Præsternes og Propheternes ulige Vilkaar i det jødiske Theokratie vil det blive os forstaaeligt, at hine nærmest holdt sig til det Udvortes, disse frem for Alt til det Indvortes. Præsterne, den hellige Overleverings Vogtere, det Bestaaendes Støtter og Bærere, havde det Kald at varetage Offertjenesten i Templet, oplæse Loven, sørge for Renselser, Sabbather og Høitider, og nøie paasee, at de religiøse Ceremonier foregik efter den foreskrevne Orden. Deres Virksomhed var, hvad man kalder officiel, og saaledes ogsaa deres Stilling. Levi Stamme med faste Stæder og faste Indtægter, Tiender, foreskrevne Dragter o. s. v. *afgav* Theokratiets Embedsmænd. Propheterne vare ikke Embedsmænd, havde [50] hverken Tiender eller Ornater eller faste Boliger; de levede frit som Fuglene under Himlen, og toge til Takke med det Uvisse: vilde Menneskene ikke sørge for dem, saa maatte Ravnene gjøre det. — Det var med høitidelige Ceremonier, at Moses (3. Moseb. K. 8) indviede Aron. „Han gav ham Underkjortelen paa, og han ombandt den med Bæltet og iførte ham Overkjortelen; og han lagde Livkjortelen derover, og han ombandt ham med Livkjortelens broderede Bælte. Og han lagde Brystsmykket over ham, og paa Brystsmykket satte han Urim og Thumim. Og han satte en høi Hue paa hans Hoved og paa Huen foran en Guldplade, den hellige Prydelse.“ Saa var Ypperstepræsten Aron i fuldt Ornat. Paa lignende Maade bleve Præsterne, Arons Sønner, begavede med Underkjorteler og Bælter og høie Huer. Her var noget Udvortes, Noget for den forsamlede Menighed at see paa. Med Propheternes Kaldelse forholdt det sig anderledes. „Elias traf Elisa, Saphats Søn, som pløiede med tolv Spand Oxer for sig (han trak selv med det tolvte); idet Elias gik forbi kastede han sin Kappe over ham (1 Kong. K. 19); dermed var Elisa kaldet. Aanden gjør ikke mange Ceremonier; den kommer, og saa er det nok: Amos, Hyrden fra Thekoa, blev kaldet fra Faarehjorden.

Det er forstaaeligt, at Propheterne gjorde en ganske anden Fordring til det Indvortes end Præsterne. Fordringen, Nødvendigheden af en indvortes Lovopfyldelse har Jesajas (K. 1) udtalt med en Røst, der lyder igjennem Tiderne, og med et Sandhedens Eftertryk, der kan bringe Udvortesheden selv til at ryste: „Hører Jehovas Ord, I Sodom- [51] mas Fyrster; mærk Guds Ord, du Gomorrhas Folk! Hvad skal jeg med eders mange Offere, siger Jehova; jeg er mæt af Vædderes Brændoffer og af Slagtekvægets Fedme; til Studes og Lams og Bukkes Blod har jeg ikke Lyst. Naar I komme at sees for mit Aasyn, hvo har forlangt dette af eders Haand? I søndertræde mine Forgaarde... Jeg skjønner ei om Uret og festlig Dag. Eders Maaneder og eders bestemte Høitider hader min Sjæl; de ere mig en Byrde, jeg er kjed af at bære dem. Naar I udstrække Eders Hænder, skjuler jeg mine Øine for Eder. Om I end vil gjøre eders Bønner mange, jeg

vil dog ikke høre Eder: eders Hænder ere fulde af Blod. — Lader af at gjøre ilde, lærer at gjøre godt;... skaffer den Faderløse Ret, fører Enkens Sag; kommer saa, og lader os gaae i Rette med hinanden, siger Jehova, og om saa eders Synder end ere røde som Purpur, som Snee skulle de vorde hvide“ (jvfr. Jesajas Kap. 48; Kap. 58).

Det gaaer i den aandelige Verden som i den legemlige, at en Bevægelse, der skal overvinde Hindringer, forudsætter et Tryk og en Drivkraft. De forfærdelige Trusler i Forening med de store Forjættelser afgave, hvad Lovopfyldelsen angaaer, Trykket og Drivkraften. Havde Forjættelserne udelukkende været knyttede til en udvortes Opfyldelse af de udvortes Bud efter Bogstaven, da vilde Drivkraften snart været opbrugt, thi Erfaringen lærte, at en retfærdig Gjengjældelse ikke fandt Sted i det Udvortes; men det prophetiske Ord holdt Tvivlen nede ved at sætte Skylden i Sindelaget, pege paa de i Sandhed Retfærdige (Ezechiel 14, 14) og henviser til Fremtiden.

[52] Havde Forjættelserne udelukkende været knyttede til den indvortes Opfyldelse, da vilde det faste mosaiske Grundlag have løst sig op i en ubestemt Aandelighed, en formløs Inderlighed, der stred mod Aabenbaringens Formaal: at opdrage Folket til virkelig Erkjendelse af Jehovas Villie, til ubetinget Lydighed mod Aandens Love.

For at forstaae de gamle Profeter, maae vi ret mærke os dette Eiendommelige, at Lovens Opfyldelse lige saa meget peger udefter som indefter, og at det Samme gjælder om Trusler og Forjættelser, medens det Udvortes dog er og forbliver saa ueensartet med det Indvortes, at det Mirakuløse overalt skinner igjennem. Den psykologiske Spænding, som herved fremkommer og sætter Troesphantasien i Røre, kaster Forstaaelsens Skriftlys paa de Brændinger og Bølgeganget, hvorunder de prophetiske Taler idelig bevæges mellem Kjendsgjerning og Billede, Virkelighed og Symbolik. — „Vee dem, der staae aarle op om Morgenens, fordi de hige efter Drik. De sidde langt ud paa Natten, og Vinen hidser dem. Harper, Cithare, Pauker, Fløiter og Viin er ved deres Gjæstebud, men Jehovas Gjerning ville de ikke see. Vee dem, som sige om det Onde: det er godt, og om det Gode, det er ondt. De gjøre den Ugudelige til retfærdig for en Løns Skyld og fjerne den Retfærdiges Ret fra ham. Derfor, som Ildens Flamme fortærer Halm, og tørt Græs synker sammen i Luen, saa skal deres Rod være som Muggen og deres Blomster fare hen som Støvet; thi de foragtede Jehova Zebaoths Lov, de lode haant om Israels Helliges Ord. Derfor blusser Jehovas Vrede op mod hans [53] Folk; han udstrækker sin Haand over det, han slaaer det saa Bjergene skjælte: Ligene ligge som Skarnet paa Gaden.“ (Jes. K. 5.) Dette Vexelskin af Billede og Kjendsgjerning, Symbol og Virkelighed er karakteristisk for de messianske Spaadomme.

Messiasbilleder. I Loven er Gudsforholdet ubetinget sat som et Villiesforhold;

af Lovopfyldelsens strænge Fordringer udspringe de billedrige Skildringer af den forventede Frelser. Først seer det ud, som kunde Folket virkelig opfylde Loven, naar det kun alvorlig vilde; men efterhaanden bliver det indlysende, at den samme Gud, som har givet sit Folk Loven, ogsaa ved sin Aand maa forhjælpe det til at faae Loven opfyldt. Forholdet mellem Jehovas overnaturlige Villie og den menneskelige Frihed bliver da nærmere bestemt saaledes: at Loven overtrædes er Menneskenes egen Skyld, og de guddommelige Straffe retfærdige; men at Loven opfyldes, er betinget af Guds Naade, Guds Aand, thi af sig selv har Mennesket ikke Kraft til at gjøre Loven Fyldest. Den virkelige Tilstand er nu den, at Folket paa Grund af Overtrædelserne, befinder sig i Nød og Fare, trykket og truet af overmægtige Fjender. Frelsens Vilkaar er, at Folket erkjender sin Skyld og sin Afmagt, omvender sig til Jehova og stoler ubetinget paa hans Forjættelser. Naar da Profeten skildrer Synden og Straffen, holder han sig nær til det Virkelige, om end Trækkene vise sig forstørrede i Aabenbaringens Speil, men taler han om Naaden og Frelsen, saa gaaer den i Haabet glødende Phantasie langt ud over Virkelighedens naturlige Grændser; Lyset fra det Overnaturlige bryder frem med farverige Straaler og forherliger hele Naturen. „Det Folk, som vandrede i Mørke, skuer et stort Lys, et Lys er opgaaet over dem, som boe i Dødens Skyggers Land... Thi et [54] Barn er født os, en Søn er givet os. Fyrstendømmet skal være paa hans Skuldre; hans Navn skal kaldes Under, Raadgiver, stærke Gud, Evighedens Fader, Fredens Fyrste. Paa Fyrstendømmets Storhed og paa Freden er der ingen Ende“. — Davids Throne og hans Kongerige skal befæstes ved Ret og Retfærdighed (Jes. Kap. 9). Spørge vi, hvem denne Fredsfyrste er, og hvor fra han skal komme, saa svarer Profeten (Jes. Kap. 11): „Der udgaaer en Kvist af Isai Stub, og et Skud af dens Rødder skal blomstre frem. Paa ham hviler Jehovas Aand, Viisdoms og Forstands Aand, Raads og Krafts Aand, Kundskabs og Jehovas Frygts Aand... Han slaaer Jorden med sin Munds Stav og med sine Læbers Aande skal han dræbe de Ugudelige... Da skal en Ulv dvæle ved et Lam, og et Pantherdyr ligge ved et Kid; en Kalv og en Løveunge skulle være sammen: et Barn kan føre dem.“

Det er det aandelige Israel, af hvis Rod den Vidunderlige fremskyder. Grundtrækkene af hans Væsen, hans Virken og timelige Vilkaar kan sees i det udvalgte Folks Historie; thi det er dette Folk, og dette alene, som har maattet taale og lide for Aandsvilliens Seier, for Sandhedens og Retfærdighedens hellige Sag. „Han opvoxede som en Kvist for Jehovas Aasyn og som et Skud fra en tør Jordbund. Han havde ei Skikkelse eller Herlighed, at vi skulde see paa ham, ikke Anseelse, at vi kunde have Lyst til ham. Han var foragtet og forladt af Mennesker, en Mand af Smerter, erfaren i Sygdom,

som En, for hvem man skjuler sit Ansigt; saa foragtet, at vi regnede ham for Intet. [55] Visseligen, han bar vore Sygdomme og vore Smerter lagde han paa sig; vi agtede ham som den, der var slagen, ramt af Gud og haardt plaget. Og han blev gjennemboret for vore Overtrædelsers Skyld og slagen for vore Synder. Straffen laa paa ham, at vi skulle have Fred, og ved hans Saar ere vi lægede.“ (Jes. K. 53, 2—5). Det er det aandelige Israel, som for Prophetens Syn antager personlig Skikkelse, det er „Jehovas Tjener“, som i Taalmod lider for det kjødelige Israel og tager dets Overtrædelser paa sig; det er ham, som i frivillig Lydighed opfylder Loven og bringer det store Offer, der ene formaaer at udslette Skylden.

Jehovas Tjener er Jehovas Søn; men den Søn, som skulde gjenoprette Israels Rige og reise Davids ludende Hytte,“ (Amos 9, 11) maatte ikke blot have en Tjeners Taalmod, men ogsaa en kongelig, ja overnaturlig Magt. „Jeg vil give dig Folkene som fnyse, og Jordens vide Kreds til din Eiendom; du skal knuse Hedningene med Jernstav, som Pottemagerkar skal Du slaae dem i Stykker.“ (Psalm. 2). Under den babyloniske Landflygtighed, da der slet ingen Udsigter var til en Gjenoprettelse af Riget ved verdslige Vaaben, maatte Troen paa det Oververdslige dobbelt forstærkes. Hvad der ikke er at see paa Jorden, seer da Propheten i Himmels Skyer. „Jeg saa i Natten Syner, og see: med Himmels Skyer kom En, som en Menneske-Søn, og kom hen til den Gamle af Dage og stilledes frem for ham. Og ham blev givet Magt og Ære og Rige, at alle Folk, Stammer og Tungemaal skulde tilbede ham. Hans Herredømme er et evigt Herredømme, som ikke skifter, hans Kongerige gaaer ikke tilgrunde.“ (Daniel 7, 13—14).

[56] Hvor ulige disse Messiasbilleder — Tjeneren i Ringhed og den mægtige Konge, den sagtmødige Fredens Fyrste og den overnaturlig udrustede Kriger, den paa Jorden Lidende og Sønnen af den Gamle i Skyerne — hvor ulige disse Billeder end indbyrdes ere, saa ere Familietrækkene i dem alle dog saa væsentlige, at de falde sammen i eet Grundbillede, Billedet af ham, der opfylder Loven.

Men paa det gammeltestamentlige Standpunkt kan Loven ikke opfyldes. At opfylde Loven er Eet med at ophæve Loven; det er en Aabenbarings Hemmelighed, som Ingen af de gamle Propheten har kunnet gennemskue. Lovens Opfyldelse er betinget af Jødedommens Forvandling, en Forvandling, hvori den gaaer til Grunde. Saa længe det Overnaturlige og det Naturlige, det guddommelige og det menneskelige Væsen, vedbleve at staa saa skarpt mod hinanden som de, til Aandsvilliens utvetydige Aabenbarelse, netop maatte staa paa Jødedommens Trin, saa længe maatte Lovens Opfyldelse i Aand og Sandhed forblive en uopfyldt Fordring. Efter Udlændighedstiden,

da Zion atter saaes i Jehovas Lys og det andet Tempel var reist, hørte Afgudsdyrkelsen op og det grove Frafald. Loven oplæstes, Folket lyttede og forstod, at dets Liv og Selstændighed ufravigelig beroede paa en punktlig Lovopfyldelse. Men det var egentlig kun en Opfyldelse i det Udvortes, en ceremoniel Præsteopfyldelse, hvortil man naaede: Aanden var borte, de prophetiske Røster vare forstummede. Saa levede man hen paa en Overlevering. Pharisæisme og Sadducæisme stredes om Skriftfortolkningen, og politiske Idealer fra Makkabæernes Heltetid blandede sig med de messianske Forventninger. For ikke at løses op i græsk og romersk Hedenskab, holdt man sig, [57] under Tryk af den verdslige Overmagt udenfra, til Lovens Bogstav, til Gudstjenestens Former, og Formerne krystalliserede. Saaledes var den Tilstand, der faldt umiddelbart sammen med „Tidens Fylde“. Messias kom. Det aandelige Israel, den snævre Kreds af de Stille i Landet, hilsende ham i Tro og Haab med Forventningens ydmyge Glæde; men Præsterne og Pharisæerne forargedes paa ham, frygtede ham, hadede ham og saa i ham en Folkeforfører, en Gudsbespotter, en Forbryder mod Loven. Han, der opfyldte Loven blev dømt efter Loven og korsfæstet som Misdæder: en sjælerystende Modsigelse, dybt begrundet i Jødedommens Væsen! Loven opfyldes; men Opfyldelsen er omgivet af Rædsler. Messias dør: Jødedommens Sol formørkes, dens Grundvolde skjælve, dens Grave aabne sig, Forhængen i Templet revner; men — Loven blev opfyldt, Spaadommene bleve opfyldte.

Fjerde Forelæsning.

[58] Forsoningen af det Overnaturlige med det Naturlige, af Aandens Villie med Menneskets Væsen blev — paa overnaturligt Grundlag — fuldbyrdet af Gudmennesket. At Gud var i Kristus og forligede Verden med sig selv, vil sige, at han forligede Menneskets Bestemmelse som Aand med dets oprindelige Naturbestemmelse. Det er ikke en Deel af Mennesket, dets Hjerte alene eller dets Hoved, dets Følelse eller dets Forstand, dets Phantasie eller dets Villie, men det hele Menneske, Mennesket som det udgaaer fra Naturens Haand, der skal omdannes. Hele Naturen, og da i særlig Forstand Menneskets Natur, er Aandens Værksted, det Grundlag, hvorpaa den bygger, det Redskab, hvormed den arbejder, det Materiale, hvortil den trænger, det umiddelbare Stof, den former og danner. Men, vi gjentage det, Forsoningen grunder i det Overnaturlige. Kristi Fødsel er et Under, hans Opstandelse er et Under, Gjenfødselen, den nye Fødsel af Vand og Aand, er et Under, som ingen skriftklog Nikodemus begriber.

Men at Underet i det Nye Testamente viser hen til en langt inderligere Forening af det Naturlige med det Overnaturlige end i det Gamle, sees blandt Andet deraf, at det [59] Prophetiske forandrer sin Karakter. De gamle Propheter stode under Aanden som almægtig Villie; den kom over dem, naar den vilde, og drog sig igjen tilbage, naar den vilde. Propheten fra Nazareth derimod lever i Aanden, den er „blivende over ham“, den er som Personlighedens Aand Eet med hans hellige Villie, som Kjærlighedens Aand inderlig Eet med hans rene Natur. De Gamle taledes i Aandens Navn: *saa siger Jehova*; Faderens Udsendte taler i sit eget Navn: *Sandelig, sandelig siger jeg Eder*.

Paa Lovens Trin er Aandens Rige et overjordisk Rige, som den almægtige Villie — vistnok til Menneskenes Bedste, men dog i egentlig Forstand for sit eget Herredømmes Skyld — vil oprette paa Jorden. Fra dette Synspunkt kan Jehova lignedes ved en Konge, der fører Strid med jordiske Magthavere, og som, endskjøndt han med eet Slag kunde knuse dem alle, dog for sit Navns og sin Æres Skyld nedlader sig til at betjene sig af menneskelige Kræfter. Han hverver da Tropper, lover de Trofaste, der ville lyde hans Bud, en høj Løn, og truer de Feige og Trodsige, der overtræde Disciplinen, med haard Straf. Det er gode Vilkaar, han byder; Krigerne maae ansee det for en sand Lykke at stride under hans Banner. Ved at tjene en saadan Konge tjene de sig selv; thi han har Land at uddele, og det Land, han har lovet dem, er skjönt: det flyder med Mælk og Honning. De troe Tjenere kunne være forvissede om, at han, naar Seiren er vundet og Landet erobret, vil holde sit Ord og lade dem leve længe og lykkeligt i

Landet. Men Riget, forstaaer sig, er og bliver hans eget Rige: hans Stridsmænd ere kun Tjenere. Det er altsaa ikke egentlig for Rigets Skyld, men for den høie Løn og de gode Vilkaar i Riget, at hans Tjenere stride. Hvis der var en anden Konge, som [60] bød dem en høiere Løn og et rigere Land, saa foretrak de naturligviis, hvad da ogsaa sees deraf, at Mange, der mene ikke at have faaet deres Lønning og Brød i rette Tid, blive Overløbere, at tjene en anden Konge. Her er saa vel paa de Lydiges som paa de Ulydiges Side en endelig Beregning af Tab og Vinding, et udvortes Forlig mellem Opoffrelse og Egennytte.

Paa Evangeliets Trin er Menneskenaturen væsentlig forsonet med Aanden; her passer et andet Billede. Den Aandernes Fader, der fører Krig med de aandsfjendske Verdensmagter, har en Søn, han elsker, og denne Søn er et Menneske, en virkelig Menneskesøn i Kjød og Blod, og Menneskesønnen er Rigets Arving. Idet nu Sønnen strider for Udbredelsen af Faderens Rige, strider han med det Samme for Udbredelsen af sit eget Rige, og samler Stridsmænd. Men hvad er det for Stridsmænd? Ikke Leietropper, hvervede Soldater, der tvinges til Lydighed ved streng Disciplin og kæmpe for udvortes Løn. Nei, Lønnen er indvortes, Lydigheden frivillig: Rigets Maal er Menneskenes Frelse. Saa kalder han dem paa Frelsens og Frihedens Vilkaar. „Kommer til mig!“ Lader os stride for Aandens Rige, thi dette min himmelske Faders Rige er ogsaa mit Rige; jeg, Menneskesønnen, er Rigets Arving. „Kommer til mig!“ I, mine Brødre og Søstre, ere mine Medarvinger; Aandens og Sandhedens og Frihedens Rige er ogsaa eders Rige, et sandt og virkeligt Menneskerige. Kommer til mig! Lader os stride for vort eget Rige, at det kan seire, og vi med det. — Her er ikke Tale om Lydighed af Frygt eller om udvortes [61] Løn, Egennytten er udelukket; Livet sættes ind, for at Livet kan vindes. Lønnen er, at indgaae i Riget; Straffen er, at udelukke sig selv fra Riget. Saaledes er Aandens Maal udtrykkelig sat som Menneskets Maal. Menneskets Aandsudvikling gaaer i Eet med Menneskenaturens Forklarelse i Kraft af det Overnaturlige, en Forklarelse til Sjæl og Legeme, en Seier over det Forkrænkelige, en Opstandelse til Uforkrænkelighed og evigt Liv.

For Prophetierne om dette Riges Udbredelse, Kampe og Seire afgive Talerne (Matthæus Kap. 24, Lukas Kap. 21) om Jerusalems Undergang og Verdens Ende det typisk Afsluttende. Jødedommen gaaer under, de hedenske Magter oprive hverandre, Løgnens Afgrund aabner sig og sluger sit Bytte. Men naar Alt, som ikke har Sandhedens opholdende Grund, styrter og falder sammen, staaer Sandhedens Aabenbarer forklaret som Ordet selv, det Livets og Personlighedens, Retfærdighedens og Kjærlighedens Ord, der skal dømme Verden. I Johannes' Aabenbaring er denne Verdensomvæltning videre

udmalet i Syner og Billeder og gammeltestamentlige Symboler. — Vor Karakteristik af Aabenbaringspropheterne er hermed sluttet.

Med Aposteltidens Ophør seer det ud, som om Aabenbarings Strøm standsede, og det Overnaturlige med Eet drog sig tilbage; thi vi kunne ikke troe paa den mirakuløse Aandsmeddelelse, hvorpaa den katholske Kirke vil begrunde sin Ufeilbarhed. De montanistiske Propheter har den tidlig forkastet; Bernhard af Clairvaux var en mystisk Hierark, Joachim af Floras „evige Evangelium“ fandt ingen Indgang; Birgitta, [62] Nordens Sibylla, staaer som en Undtagelse. Det er en Præstekirke, som med sit hierarkiske Inspirationsdogme maa kvæle al prophetisk Inspiration ved at kvæle Aandens frie Rørelse. Ikke blot Vantroens frække, udfordrende Ord, ikke blot Mystikerens og Sværmerens vilde, phantastiske Ord, men selv det i Sandhed straffende, tugtende Ord, der vender sig mod dens egen Fordærvelse, maa den bringe til Taushed: den har brændt en Arnold, den har brændt en Johan Huss, ja hvad mere er, den har fordømt og brændt en Savonarola.

Imidlertid kunne Katholicismens Ordførere her møde os med en vægtig Indsigelse. „Ved at bryde med den katholske Kirke have I Protestanter, uden at vide deraf, brudt med Kristendommen og fornegtet Aabenbaringen, thi I have fornegtet det Overnaturliges fortsatte Virksomhed. Det er denne Fornegtelse, som Eders nye Propheter, Propheterne af Geni, nu endelig gjøre vitterlig. Den Aandsfornegtelse, hvormed de overraske Eder, den Vantro, hvormed de forarge Eder, er i Grunden kun en renere, tydeligere Udtalelse af Eders egen Vantro, Eders eget Frafald, Eders egen Aandsfornegtelse fra Begyndelsen. De have Ret imod Eder og ville efterhaanden rive Eder alle med sig. Vantroens Flod svulmer, den bliver stedse bredere og stærkere; den har Tilløb fra saa mange baade aabenbare og skjulte Kilder, at Oversvømmelsen snart vil stige til en sand Syndflod.

I ville gjerne troe, at det Overnaturlige en Gang i fordums Dage har viist sig og virket paa Jorden; men i Nutiden tør det slet ikke vise sig, slet ikke virke. I antage med os, at Aposteltiden var en Miraklernes Tid, at Aandens Udgydelse paa Pintsefesten var [63] et kirkestiftende Mirakel; men at den Kirke, som er stiftet ved et Mirakel, ogsaa maa opholdes og styres ved et Mirakel, ville I ikke antage. Sund Logik maatte dog kunne lære Eder Eet af To: enten er Aandens Udgydelse paa Pintsefesten et virkeligt Mirakel, og da er vor Lære om Aandens Bliven i Kirken og dens overnaturlige Nærværelse paa de oekumeniske Kirkeforsamlinger uimodsigelig; eller, hvis vor Kirkes Dogme om den sig fortsættende Inspiration drages i Tvivl, da maa Inspirationen paa den første Pintsefest ogsaa drages i Tvivl. Enten ere Beretningerne om Apostelmiraklerne

troværdige, og da maae de Mirakler, som i Tidernes Løb ere skete ved de store Vidner i Kirkens Skjød, ved og med dens Helgene og Helgeninder, ogsaa være troværdige; eller: dersom de Mirakler, ved hvilke Kirken endnu den Dag idag forherliges af sine Hellige, drages i Tvivl, da maae Apostelen Peters Mirakler drages i Tvivl, Kristi Mirakler drages i Tvivl. Kristi Himmelfart, Kristi Opstandelse, Kristi Fødsel af Maria, den rene Jomfru, alt dette maae I Protestanter med Eders Kultur og moderne Bevidsthed drage i Tvivl, og hvor ere I saa? I kritiserede Kirken og troede paa Skriften uden Kritik; I gik videre: I kritiserede Skriften, for at troe paa Fornuften; I gik videre: I kritiserede Fornuften, den rene Fornuft, for at troe paa? — ja, det er et Spørgsmaal. Eders lovpriste Fremskridt i fri Oplysning er i Korthed dette: I begyndte med at skyde Kirken til Side, for at troe paa Evangeliet, I ende med at skyde Evangeliet til Side, for at troe paa Kritiken“.

Vi have anført disse Indvendinger, ikke for at forsvare os imod Katholikerne, men for at komme til Klarhed over Protestantismens Væsen og dens principielle Stilling til [64] Kultur og Videnskab. Katholikernes Paastand, at den protestantiske Kirke nødvendig maa ende i Selvopløsning, finder stærk Medhold hos den moderne Bevidstheds Ordførere. „Saa længe Protestantismen endnu ikke har givet Slip paa den sidste Rest af gammel Tro paa Kristendommen som overnaturlig Aabenbaring, saa længe vil den som en middelalderlig Levning vedblive at være i Strid med Fornuft og Kultur.“ — Den Verdensanskuelse, som svarer til Aabenbaringstroen, er, siger man, *dualistisk*, Nutidens fornuftige Verdensanskuelse er derimod *monistisk*. Slagordene ere: *Dualisme* og *Monisme*.

For at den dannede Almeenhed ikke skal have Bryderi med at udfinde Betydningen af disse dunkle Ord, giver man en kort og fattelig Forklaring. Ordet *Dualisme* betyder alt det Dumme, det Uklare, Ulogiske og Obscurantistiske, man kan forestille sig; Ordet *Monisme*, der lyser som Stjerne paa Physik-Philosophernes Stormhat, betyder det Kloge, det Klare, det logisk Sammenhængende, det, som alene kan tilfredsstille den frie Tanke. Efter denne Forklaring er det intet Under, at de Dannede, der ville holde Skridt med Tiden, vende Dualismen Ryggen for i rask Trav at følge den paa Stormhatten lysende Monisme.

„Hvis Monismen ikke var Sandheden, da saa det sort ud med Fremtiden. At aflede Naturen af Aanden, hævde Aandsvillien og sætte Friheden øverst, er dualistisk og gammeldags; at aflede Aanden af Naturen, forgude Driftvillien og sætte Nødvendigheden øverst, er monistisk og ægte moderne. Hvis den moderne Bevidsthed ikke var Eet med den moderne Natur, hvis det lod sig tænke, at Stormhattene kunde blæse af for de fysik-philosophiske Genier, som de laadne Huer paa Marken blæse af „Melkebøt- [65]

terne“, hvad skulde det saa blive til med Frihed og Fremskridt? Skulde Aandsvillien virkelig være høiere end Driftvillien, og Nødvendigheden magtes af Friheden, saa var Menneskehedens Sag forloren, Alderdommen uden Trøst, Manddommen uden Mod, Ungdommen uden Haab. Vover man at tvivle om Monismen, saa vover man at tvivle om Darwins storartede Hypothese, det eneste videnskabelige Dogme, om hvis ubetingede Gyldighed den frie Tanke endnu ikke har vovet at tvivle. Kunde man, var det muligt, kunde man tvivle om Menneskenaturens monistiske Eenhed med Abenaturen, Menneskeformens monistiske Afstamning fra Abeformen — skrækkelige Tanke! saa maatte man jo fortvivle om Livets Maal; thi, naar Mennesket ikke kjender sin Afstamning, hvorpaa skulde det da kjende sit Maal, naar det ikke kjender sin Fødsel, hvorledes skulde det kjende sin Fødsels Adel? Dersom Nødvendigheden ikke var den seende Friheds blinde Moder, dersom Menneskevilliens gigantiske Anstrængelser med Dyder og Lyder, historiske Bedrifter og poetiske Forbrydelser ikke monistisk lod sig tilbageføre til den monistiske Naturs monistiske Moderskjød: hvad skulde det da blive til med de naturlige Menneskerettigheder, med Livets Harmonie i den endeløse Kamp for Tilværelsen!“ — Dette er i Grundtræk den moderne Bevidstheds monistiske Program.

Den for Dualisme udskregne Verdensanskuelse er for Resten ikke Dualisme, nemlig ikke Dualisme i den Forstand, at Tilværelsen skulde falde fra sig selv i to Stykker, [66] et overnaturligt og et naturligt; Aabenbaringstroen er, efter sit Princip, ikke dualistisk i den Forstand, at Naturlovenes System skulde falde uden for Aandslovenes, og desarsag nu og da vilkaarlig brydes og vilkaarlig heles af en overnaturlig Almagtsvillie; en saadan Fremstilling er en Forvrængning, der kun skal tjene til at anbefale og forherlige Monismen. Den Dualisme, hvori den protestantiske Aabenbaringstro er begrundet, har Eenheden af Aand og Natur, Frihed og Nødvendighed, Gud og Verden til Forudsætning. Denne oprindelige, altomfattende Eenhed er en Eenhed af stærke Modsætninger; men netop derved en stærk og dyb og indholdsrig oprindelig Eenhed. Eenheden af Aand og Natur, af Gud og Verden, er en Frihedens Eenhed, en almægtig Villieseenhed. Herved bestemmes Forholdet mellem Viden og Tro.

Protestantismen anerkjender den frie Tankes Ret i videste Udstrækning, d. v. s., den anerkjender Alt, hvad grundig Undersøgelse formaaer at stadfæste; den protesterer mod Alt, hvad der beviislig er huult og grundløst. — „Er der en levende Gud, der faderlig sørger for sine Skabninger, særlig for Mennesket, eller er det Alt frembringende Væsen i uendelig Nyden af sine Frembringelser uendelig ligegyldigt mod de levende Individuers Vee og Vel?“ Intet Menneske veed det, ingen videnskabelig Undersøgelse formaaer at

afgjøre det. „Ere Sjælene udødelige eller forsvinde de med Legemets Opløsning som Lys, der udslukkes?“ Ingen veed det, intet videnskabeligt Beviis kan afgjøre det. Men naar Videnskaben ikke kan afgjøre, hvilken af de modsatte Antagelser der er den rette, naar den ene af dem, ifølge Videnskabens Dom, lige saa vel er mulig som den anden, saa er det jo Daarskab at fordre videnskabelig Afgjørelse af det, som Videnskaben [67] ikke kan afgjøre. — Men dersom saa Nutidens Dannede i Følge heraf vilde være enige om, at det, som ikke kan vides, heller ikke kan troes, saa vilde Protestantismen protestere mod alle Nutidens Dannede. At tvivle om Alt er Fortvivlelse, at leve paa løse Meninger er Løstgængelighed; Livets Alvor kræver Besvarelse af Livets Spørgsmaal, en Afgjørelse af dets høieste Anliggender. „Men hvem skal besvare de store Spørgsmaal, hvem skal klare de høieste Anliggender?“ Mennesket selv og ingen Anden. „Hvor mange Feiltagelser og Vildfarelser ere da her ikke mulige?“ Her er kun een Feiltagelse mulig, een eneste, som bestaaer i, at Mennesket tager Feil af sig selv; her er kun een Vildfarelse mulig, een eneste, og den bestaaer i, at Mennesket farer vild i sig selv.

Ved at gjøre Menneskelivets høieste Spørgsmaal til personlige Spørgsmaal og indrømme Mennesket Evne og Myndighed til selv at besvare disse Spørgsmaal, har Protestantismen gjort Troen til en i høieste Forstand personlig Sag og lagt Tilværelsens Tyngdepunkt ind i Personligheden. Men, vil man spørge, hvad har det med den positive Religion at gjøre? Her svares: Personlighed er betinget af Selvforstaaelse, men Selvforstaaelse er betinget af Underviisning, Opdragelse og Vækkelsesmidler, som den positive Religion tilbyder. Først synes det, som hvilede Troen paa dens Autoritet alene, men efterhaanden som det gaaer frem med den personlige Udvikling, vendes Forholdet om, saa at Religionens Autoritet i sidste Instans kommer til at hvile paa den personlige Selvforstaaelse. Troesprincippet falder da sammen med Selvforstaaelsens Princip: Autoriteten er kun en Støtte, et Rækværk i Høiden, at den Opadstigende ikke [68] skal svimle. Vil Nogen mene, at en saadan Opfattelse af personlig Tro umulig kan bestaae med den Tro paa en historisk Aabenbaring, som den protestantiske Kirke har vedkjendt sig og endnu bestandig maa vedkjende sig for at være Kirke: da lægge man vel Mærke til, at det ikke er Selvforstaaelsen, der frembringer Religionen, men omvendt. Der er en himmelviid Forskjel imellem at aabenbare den personlige Sandhed og at anerkjende Sandheden i den sig aabenbarende Personlighed. Aandsvillien er Personlighedens Centrum; er Aandsvillien i sit Væsen kun relativ, en forgjængelig Størrelse, der opstaaer i Tiden og forgaaer i Tiden, da har det Personlige kun et relativt Værd, og Friheden gaaer under i Nødvendigheden. Skal Friheden seire og Personligheden gjælde ubetinget, da maa Aandsvillien selv være en Villie, der bærer

den hele Tilværelse, en almægtig Villie, der udtaler sig saa vel i Naturens som i Aandens Love. Kun det Menneske, hvis personlige Selvforstaaelse gaaer saa dybt, at han erkjender sin afmægtige Villie beaandet og bevæget af den almægtige Villie, naaer til Personlighedens Ankergrund.

Det vil heraf forstaaes, med hvilken Varsomhed de indre, individuelle Erfaringer maae behandles, hvor omhyggelig de maae sammenlignes med de ydre, hvilken Udholdenhed i psykologisk Iagttagelse og Selvkritik der hører til, for at den protestantiske Aabenbaringstro skal kunne siges at være en fuldt bevidst Tro, en Tro, der kan gjøre Rede for sin Oprindelse og sin Karakter. Den protestantiske Bevidsthed paa sit nu-
 [69] værende Kulturtrin finder sig ingenlunde i umiddelbar og sympathetisk Forstaaelse med de Aandsphænomener, den møder i Aabenbaringen. Tvertimod; jo mere udvortes historisk disse Phænomener opfattes, jo mere frastødende ere de. Først idet det Udvores føres tilbage til sit Indvores, begynder Forstaaelsen. Det er Aandsvilliens Forhold til Menneskets Natur, der afgiver Forstaaelsens Grundlag.

Den protestantiske Kulturbevidsthed er et ideelt Produkt af mangfoldige Omdannelser, langvarige, forudgaaende Arbejder; i disse Arbejder har den sin Historie; i denne Historie maa den søge Forudsætningerne for en Forstaaelse af sig selv. Det Samme gjælder om den protestantiske Troesbevidsthed. Den har i den aabenbarede Religion og de paafølgende Opfattelser af dens Karakter og Væsen sin Historie og i denne Historie Forudsætningerne for Forstaaelsen af sig selv. Religionen er et Gudsforhold. At dette Gudsforhold ikke kommer i Stand derved, at Mennesket selv søger og finder en Gud, det kan Kulturbevidstheden bevidne. Den er jo netop forvisset om, at man kan søge Gud indefter og udefter, paa Jorden og i Himlen og hvor man vil, og finder ham dog ingensteds. Kritiken gjør det aabenbart, at det Gudsforhold, der vilkaarlig sættes af Mennesket selv, er subjektivt og grundløst, at den Gud, der frembringes af Menneskefølelse, Menneskephantasie og Mennesketanke, lige saa vist maa blive en Afgud som de Guder, der frembringes af Menneskehænder.

Saa sandt nu Gudsforholdet er Personlighedens Grundforhold, og dette Grundforhold ikke kan have Realitet, med mindre det oprindelig er sat af Gud, saa vil den protestantiske Personlighed, der er vis paa sig selv, holde sig forvisset om, at
 [70] Gudsvillien, den almægtige Aandsvillie, vedblivende staaer i et virksomt Forhold til Menneskevillien: dette virksomme Forhold er Underet. Underet, saaledes forstaaet, er ikke det Samme som Miraklet. Al Væren er Under (alles Sein ist Wunder), dette Ord af en berømt Physiker anvende vi her i den Mening, at en guddommelig Tænken, en guddommelig Villen gennemtrænger den hele materielle Verden, at Materiens

Kræfter netop virke som naturlige Aarsager, idet de virke efter deres naturlige Anlæg, at disse naturlige Anlæg maae være at henhøre til en guddommelig Villen, at Tingene, med andre Ord, virkeliggjøre Skaberens Villie ved at virke efter deres Natur. Under Forudsætning af, at Aandsvillien er virksom i den hele Natur, maa den da ogsaa være virksom i Mennesket, og dens Virksomhed sees i Menneskenaturens eiendommelige Anlæg.

Fra dette Synspunkt kan den protestantiske Personlighed til religiøs-psychologisk Selvførstaaelse, uden at komme i Modsigelse med Videnskaben, klare sig de historiske Forudsætninger, paa hvilke hans Tro hviler. At der i Menneskets Natur maa ligge en oprindelig Trang til Religion, sees allerede af Mytherne. I det mythiske Gudsforhold er det Guddommelige lige saa vel virksomt som det Menneskelige. Den Tid er forbi, da man ansaae de mythiske Guder for vilkaarlige Opfindelser. Men under Mythens Form er det Guddommelige skjult i det Naturlige; først paa Aabenbaringsens Trin skiller Aanden sig fra Naturen, som den seende Frihed fra den blinde Nødvendighed; Gudsforholdet sættes af Aanden selv som et Villies Forhold, og Bevidstheden om det Personlige bliver til for Mennesket.

Hvorledes det nu egentlig er gaaet til, at den guddommelige Aand i Tidernes Løb, [71] under Udviklingens Gang, har forandret sin Villen til Villie, hvorledes den evige Frihed er traadt op imod Naturnødvendigheden og har sat sin Selvaabenbaring i Mythens Sted, det er Spørgsmaal, hvis Besvarelse ligger udenfor Videns Grændse. Den Indvending, at ingen Forandring kan foregaae med den guddommelige Virkemaade, eftersom Gud jo er og skal være uforanderlig, er et Ræsonnement i Luften; det ligger netop i Villiens Natur at kunne forandre sin Virken, uden at forandre sit Væsen. Mysteriet er det uudgrundelige Forhold mellem Frihed og Nødvendighed; vi maae holde os til det Religiøs-Psychologiske.

Idet den protestantiske Personlighed føler sig frastødt af Aandsmiraklet, opdager han i det umiddelbart Frastødende tillige noget væsentlig Tiltrækkende. Det er den talende Gud, Gudsvilliens overnaturlige Tilkjendegivelse, der frastøder; og hvorfor? Fordi en saadan Tilkjendegivelse falder udenfor enhver Erfaring i Nutiden og forudsætter en sjælelig Tilstand, der længst er forsvunden. Men i dette Fremmede er der ham dog noget Bekjendt, noget med hans Tilstand inderlig Beslægtet. Paa sit eget Bevidsthedstrin kan Personligheden ikke i og ved sig selv opdage den overnaturlige Villies Indvirken; han er i sine indre Oplevelser henviist til en almindelig Forudsætten af guddommelig Tænken og guddommelig Villen; han kommer ikke og kan ikke komme videre, thi hans Gudsforhold er reflecteret. Hvad opdager han saa? At dette re-

flecterede Gudsforhold er en Speiling af hiint oprindelige, og den religiøse Beaandelse [72] en psykologisk Eftervirkning af Aandsmiraklet. Han troer ikke paa Aandsmiraklet, fordi han troer paa en Overleverings Autoritet; men han troer paa Overleveringens Autoritet, fordi han i Selvforstaaelse erkjender, at det perennerende Under, hvori hans Gudsforhold grunder, den Villiens Tilvæxt, hvorved hans Selvstændighed voxer, den Lysæther, hvori hans Frihed aander, indeslutter Aandsmiraklet som sin Tilblivelses Mulighed, sin oprindelige Forudsætning. Saaledes forstaaet, fører det Afledede til fortsat Fordybelse i det Oprindelige.

Den protestantiske Aabenbaringstro er væsentlig forskjellig fra den katholske. Forskjelligheden kommer kun deelviis tilsyne, saa længe der fornemmelig strides om, hvad det er, *hvorpaa* der skal troes, *hvormeget* der skal troes o. s. v. Grundforskjelligheden viser sig først, naar Spørgsmaalet er, *hvorledes* der skal troes, og hvad Troen er i sit Princip.

Den katholske Tro er umiddelbar Autoritetstro, dens Mirakeltro en aandløs Tro, og den aandløse Tro Overtro. Den katholske Kirke har ikke blot efterlignet Jødedommen i Udvorteshed; den er med sit uhyre Overleveringsapparat, sine Læreformer, sin Kultus, sin Kirketugt og frem for Alt ved sin forviklede Verdenspolitik gaaet langt videre. De som elske de sætningsvise Spaadomme og lade Propheten „skue i Aanden“ det Fremtidige, naar han taler om det Datidige, kunne med Rette paastaae, at det er den katholske Udvorteshed, Jesaias har skuet i Aanden, idet de med Eftertryk, ja med ti Gange forstærket Eftertryk her kunne gjentage Jehovas Ord: „Jeg er kjed af Eders mange Offere... Eders Maaneder og Eders bestemte Høitider hader min Sjæl; de ere mig en Byrde.

[73] Omsider, da Misbrugen var paa sit Høieste, kom det til et Udslag fra Grunden, og Aandskræfterne rørte sig. Men Gjennembrudet var ikke noget mirakuløst Udslag; det var ingen ny Aabenbaring, det var en Tilbagevenden til det Oprindelige, det var Reformationen. Luther er en Prophet, men ikke i Kraft af et Aandsmirakel.

I Luthers Beaandelse træder det Overnaturlige ikke særlig frem; det er tvertimod skjult under lutter Naturbetingelser. Ved Bedømmelsen af Luthers storartede Karakter gjælder det at opfatte ham paa een Gang som en Aandens Mand og en Mand af Geni. Hos en Prophet som Jesaias, en Evangelist som Johannes, en Apostel som Paulus, er Naturbegavelsens Storhed umiskjendelig; men derfor vil man dog ikke opfatte Jesaias, Johannes og Paulus som Genier. Og hvorfor ikke? Fordi det Naturlige hos dem er saa ganske i Aandsvilliens Tjeneste, at det ikke lyser med sit eget Lys, men nærer Aandens Flamme og kun giver den et vekslede Skjær. Hos Luther er Forholdet

omvendt, Aandsvillien er her og rører sig kraftig. Luther har Mod, fordi han har Tro, og han har Tro, fordi han dybt er grebet af Aanden. Man læse f. Ex. hans Brev til Churfyrsten, da han forlod Wartburg: „Ed. Ch. Naade veed, eller veed De det ikke, saa gjør jeg det Eder her med vitterligt, at jeg har Evangeliet, ikke fra Mennesker, men alene fra Himlen ved vor Herre Jesus Christus... Men at jeg har tilbudt mig at ville stille mig til Forhør og Dom, det er skeet, ikke fordi jeg tvivlede, men af Ydmyghed for at lokke de Andre. Men da jeg nu seer, at min altfor store Ydmyghed vil geraade Evangeliet til Fornedrelse, og at Djævelen vil indtage Pladsen aldeles, hvis jeg kun [74] indrømmer ham en Haandsbred, saa maa jeg, tvungen af min Samvittighed, gribe Sagen anderledes fat. Jeg har viist Ed. Ch. Naade Lydighed nok derved, at jeg, for at tjene Ed. Ch. Naade, dette Aar har holdt mig tilbage... Det veed jeg med mig selv, at om denne Sag stod saaledes i Leipzig, som den staaer i Wittenberg, vilde jeg alligevel ride derind, om der endog (Ed. Ch. Naade tilgive mig min naragtige Tale) i ni Dage regnede lutter Hertug Georger, og hver af dem var ni Gange saa rasende som denne... Saadant være skrevet til Ed. Ch. Naade i den Hensigt, at Ed. Ch. Naade maa vide, at jeg kommer til Wittenberg under en langt høiere Beskyttelse end Churfyrstens. Jeg har heller ikke i Sinde at begjære Ed. Ch. Naades Beskyttelse, ja jeg holder for, at jeg snarere skulde beskytte Ed. Ch. Naade, end De kunde beskytte mig. Hertil kommer, at dersom jeg vidste, at Ed. Ch. Naade kunde og vilde beskytte mig, saa vilde jeg ikke komme. Denne Sag skal og kan ikke hjælpes og fremmes ved Sværdet; Gud maa her alene raade uden al menneskelig Omsorg og Bistand. Derfor er den, som er stærkest i Troen, her den bedste Beskytter; og da jeg nu sporer, at Ed. Ch. Naade er heelt svag i Troen, kan jeg ingenlunde holde Ed. Naade for den Mand, der skulde kunne beskytte eller redde mig“.

Naar man betænker, at Luther, da han skrev dette Brev, var en fredløs Mand, og at Kurfyrst Frederik den Vise var den Eneste, som, menneskelig talt, kunde tage ham under sin Beskyttelse, saa faaer man Indtryk af en Tro og et Mod, der minder om de gamle Profeter.

Ikke desto mindre er Aandsvirksomheden eiendommelig betinget af hans indivi- [75] duelle Natur. Hans Sjælekriser, hans Tidsalders Vilkaar, Folkestammens Gemyt, hans storartede Lidenskab, de stærke Lyn fra det aandelige Uveir, hvori han kommer, alt i Forening tilhører en kulturhistorisk Atmosfære. der ombølger hans Skikkelse og viser os ham som en Ideens Mand, en Mand af Geni. Hvor uafhængig Luther end var af alle Forstandsberegninger og endelige Klogskabshensyn, saa formaaede han dog med al sin Troeskraft og sin religiøse Karakteers Redelighed ikke at fastholde sin

evangeliske Frihedstanke i dens oprindelige Reenhed; han maatte omsider bøie af for Verdensforholdene og finde sig i Skranker, han ikke var i Stand til at gennembyrde.

Mærkeligt er det at see, hvorledes det præstelig-theologiske Element i Luther lidt efter lidt faaer Overvægt over det prophetiske. Zwickauer-Propheter, Bondeoprør, Kjættene og Sværmere af alle Farver viste i tydelige Tegn, at de vilde Aander vare løsladte. „Da vi“, siger Luther, „ved Hjælp af Evangeliet begyndte at lære, at udvortes Ting ikke kunde gjøre salig, ... saa gik disse Folk, ogsaa store og lærde Folk, saa vidt at Daaben som et udvortes Vand, Ordet som en udvortes, menneskelig Tale, Skriften som et udvortes Bogstav, gjort af Blæk, Viin og Brødet som baget af Bageren, skulde være aldeles Intet, thi de vare udvortes, forgjængelige Ting; saaledes faldt de paa Skriget: Aand! Aand! Aanden maa gjøre det, Bogstaven ihjelslaaer! — Men „Paulus“ (1. Cor. 15, 3—4) anseer Skriften for sit stærkeste Vidnesbyrd og viser, at der ikke er noget [76] Middel til at holde vor Lære og Tro, uden det legemlige eller skriftlige Ord, forfattet med Bogstaver og mundtlig prædiken ved ham eller Andre. Thi her staaer klart: Skrift, Skrift. Men Skrift er ikke lutter Aand, hvorom de sluddre, at Aanden maa gjøre det alene, at Skriften er et dødt Bogstav og ikke kan give Livet. Gjør ikke meget Væsen af Aanden, naar Du ikke har det udvortes aabenbare Ord, thi det vil visselig ikke være en god Aand, men den lede Satan fra Helvede. Thi den hellige Aand har jo indesluttet sin Sandhed, sine Raad og alle Hemmeligheder i Ordet og aabenbaret dem i Skriften, saa at Ingen kan undskylde sig eller har at søge eller forske efter noget Andet“.

Saa gjerne vi end indrømme Gyldigheden af disse Ord, naar de ret blive forstaaede, saa meget vi end paaskjønne Luthers og Reformatorernes Bestræbelser med at sikkre Kirken en Troesbekjendelse og bygge Lærebegrebet paa et fast Grundlag, saa maa vi dog udtrykkelig fremhæve, at det netop var paa et Feilgreb i disse Bestræbelser, at Gjennemførelsen af Protestantismens Princip strandede. Hvad der levede i Luther selv, men aldrig gik op for Luthers Bevidsthed, det store Problem, hvorledes det egentlig forholder sig med Ordet og Aanden, med Skriftens Autoritet og Sandhedens frie Tilegnelse, det kunde endnu mindre blive klart for hans ivrige Tilhængere. Man higede mod en ny Tilstand og arbejdede for et Bestaaende; man trængte til Orden og Tugt i det Udvortes, og af Skriftens Ord og Skriftens Lære, hvis Elementer den reformatoriske Hede havde smeltet, og de vilde Aander blandet med urene Bestanddele, [77] udkrystalliserede de lutherske Dogmer til juridisk Brug og dannede et fast Grundlag for den lutherske Statskirke. Atter Autoritetstro, atter Udverteshed!

Den protestantiske Udverteshed var i det syttende og attende Aarhundrede lige saa aandløs som den katholske, og langt mere oprørende, fordi den stod i skrigende

Modsigelse med Principet. Ligesom de glødende Masser og hede Dampe i Jordens Indre under Tryk af den faste Skorpe tiltage i Spændkraft, indtil Skorpen revner, og der skeer et vulkansk Udbrud, saaledes vandt den forskende Aand under det tunge Tryk af den udvortes Autoritet omsider Spændkraft til at bryde Skorpen og skaffe sig Luft. Efter enkelte, spredte Eruptioner slaae Frihedens Flammer ud i en Kjæde af Vulkaner, Rækkevulkaner, hvis Ild umulig kan slukkes; thi naar man tilstopper Krateret i den ene, ere de andre i fuld Virksomhed: i Lueskjær af disse Vulkaner møde vi *de nye Prophetes*.

Femte Forelæsning.

[78] Den franske Revolution af 1789 var ikke et Oprør iblandt mange; det var en Grundvoldenes Revolution, et verdenshistorisk Jordskjælv. Rystelserne strakte sig vidt og sporedes overalt, ikke alene i det Udvortes, men ogsaa, og det fornemmelig, i det Indvortes. At møre Støtter faldt, at Throner væltede med gamle Dynastier, fornam man med Skræk i den synlige Verden; men ogsaa i den usynlige, Sindenes, Tankernes, Ideernes Verden var der Dynastier som faldt: Autoriteten faldt, Legitimiteten faldt, Pieteten faldt, Kristendommens ærværdige Majestæt blev traadt under Fødder. Det var Driftvillien fra den blinde Nødvendigheds Afgrund, der løftede Frihedens Banner og reiste sig med sin hele Hær af selvisk flammende Lidenskaber. Der foer en Ildstrøm gennem de vilde Sjæle, og Menneskehoveder meiedes ned som Tidselhoveder. Revolutionens Dæmon rystede de blodige Vinger og svor, ikke at raste, før alle Frihedens Skranker vare gennembrudte, Forrettighedernes Bolværker sløifede, og Tyranniets Taarne jævnedes med Jorden.

Da Uveiret omsider havde udraset, da de gamle Altere med den gamle Tro, de gamle Throner med de gamle Myndigheder igjen havde reist sig, var der vistnok Mange, som meente, at en Gjentagelse af slige rædselfulde Katastrofer kunde forebygges, og Ødelæggelsernes Spor udslettes, naar de legitime Magthavere toge Guds Naade til Hjælp, og Kirke og Politi forenede sig om at anvende større Aarvaagenhed; men Erfaringen har hidtil ikke stadfæstet deres Forventning. Vi skulle her ikke omhandle de politiske Forviklinger, men udelukkende fæste vor Opmærksomhed paa „Kulturkampen“, den Kamp, der føres mellem det Gamle og det Nye med ideelle Vaaben. Det Gamle har ingen levende Propheter, alle dets Propheter ere døde; men — de nye Propheter ere levende.

Hvilke ere da disse nye Propheter? Hvorledes see de ud? Hvorfra komme de? Hvad ville de? Hvor er det Maal, hvortil de pege hen? Det er vanskeligt at besvare disse Spørgsmaal nøiagtig. Mængden er broget, dens Tal er neppe til at opregne. Forskjellige Physionomier, Masker, Kostumer: hvor ere de dog forskellige i Begavelse, Dannelse, Optræden og Holdning! De komme jo fra alle Livets Kredse, fra Arbeidernes Værksteder, fra Politikens Leire, fra Agitationernes Ildsteder og fra Videnskabens stille Rige; vi finde dem i Literaturen, vi høre dem i Folkeforsamlingerne; de glimre i praktiske Eventyr, vi møde dem i Romaner og Skuespil. En Byron og en Darwin, en St. Simon og en George Sand, en August Comte og en Hartmann, en Louis Blanc og en

Alfred de Musset, en Proudhon og en Stuart Mill, en Fourier og en Lasalle, hvor høist ulige, ja hvor indbyrdes uenige! Ikke desto mindre høre de alle under samme Kategori; de staae alle paa Revolutionens Grund. De ere trods deres indbyrdes Afvigelser enige i Eet, og dette Ene er afgjørende: det Overnaturlige maa bort, kun det Naturlige gjælder; [80] Aandsvillien er en Skygge, kun Driftvillien har Kjød og Blod.

Uden at indlade os paa Forskjellighederne i det Enkelte, skulle vi her indskrænke os til, hvad der i denne Sammenhæng vedkommer vor Opgave, en Karakteristik af den fælles Hovedtanke, og til nærmere Belysning anføre nogle Exempler.

En ny Religion. Som den Første i Rækken maae vi nævne St. Simon, Stifteren af den Religion, der kaldes St. Simonisme, et karakteristisk Produkt fra Revolutionens Arnested. Naar her tales om Religion, maa det vel mærkes, at det er Religion i moderne Forstand, en Religion uden Gud. — Claude Henri, Greve af St. Simon (født 1760, død 1825) hørte til den høieste Adel i Frankrig — han vilde nedstamme fra Karl den Store — og førte et eventyrligt Ungdomsliv; var Lafayettes Vaabenfælle i den amerikanske Frihedskrig o. s. v. Afvexlende rig og fattig, arbejdsom og ørkesløs, ærgjærrig og udsvævende, satte han sig som Maal: at frelse den faldne Menneskeslægt og at gjøre det bedre end Kristus. Kristus havde kun sørget for det Aandelige og overseet det Kjødelige, hvilket var en stor Eensidighed; St. Simon vilde sørge baade for det Aandelige og det Legemlige ved at indsætte Kjødet i dets Rettigheder (Nouveau Christianisme). Istedendfor et hiinsidigt uvirkeligt Himmeriges Rige, vilde han stifte et jordisk virkeligt Arbejderrige, helliggjøre Industrien, bearbejde Guddommen ved at bearbejde Stoffet og forbedre de Fattiges Kaar. Han sagde saaledes: „Hvis den Dag idag Døden bortrev alle Prindser af Blodet, alle Kronens høie Embedsmænd, Statsministrene, Præsidenter, Biskopper og 10,000 af Frankrigs største Godseiere, vilde det vække Sorg, fordi de ere [81] høitstaaende Personer; men Staten vilde ikke rokkes et Haarsbred, og Dagen efter vilde der være bødet paa disse 30,000 Piller, efterdi Tusinder af Mennesker ere i Stand til at udrette det, som Prindser af Blodet, Ministre, Rigmænd og høie Prælater have at gjøre i Verden. Men hvis de, der saaledes døde, vare de vigtigste Haandværksmestre, de største Arbejdsgivere, Landets Kemikere, Physikere, Kunstnere og Digtere, saa vilde Tabet af disse maaskee kun 3000 Personer slet ikke kunne oprettes.“ — St. Simon blev af sine Disciple sat høit over Kristus. Han levede for sin Idee, men døde dog ikke som Kristus, thi hans Død var en Følge af et mislykket Selvmord. Til Disciplene der stode ved hans Leie, taledes han disse prophetiske Ord: „Pæren er modnet, I ville plukke den.“

Og de plukkede „Pæren“, men bleve snart uenige. Det var fornemmelig Ægteskabet

og Kvindens Emancipation der fremkaldte Striden. En af Ypperstepræsterne i det St. Simonistiske Hierarkie, Père Enfentin, havde nemlig opdaget, at der i Menneskeslægten gives to Slags mandlige Individuer. Der er nemlig Individuer med saa bestandige Følelser, at de, naar de engang ere blevne forelskede, med en fast haardnakket Udholdenhed hænge ved een og samme Person; det er „Othello-Naturer“, eiendommelig anlagte paa livsvarigt Ægteskab (le mariage définitif). I Modsætning til dem er der andre Individualiteter, livlige bevægelige Naturer, der sværme fra Skjønhed til Skjønhed — ridderlige Sommerfugle, der ikke blive hængende ved en enkelt Blomst, for ei at gjøre de andre Blomster Uret! — det er „Don-Juan-Naturer“, som kun ere oplagte til [82] forbigaaende Ægteskab (mariage provisoire), Père Enfentin tilstod aabenhjertig, at han hørte til de sidste. Forholdt det sig nu saaledes med de mandlige Individuer, saa var der jo grundet Formodning om, at det maatte forholde sig paa lignende Maade med de kvindelige; kun at disse ikke, paa Grund af langvarig Underkuelse, turde give deres medfødte Natureiendommelighed saa ligefrem tilkjende. Père Enfentin fandt desaarsag, at det var hans Pligt som Ypperstepræst at undersøge Sagen lemfældig og føle sig frem, for at opdage „den frie Kvinde“.

Nysædelige Bevæggrunde. Den gamle Moral pleier gjerne, naar Talen er om Dyd og Pligt, at henvise ethvert Menneske til dets egen Samvittighed og minde det om, at betvinge de farlige Lidenskaber. Men fra det moderne Standpunkt maa denne Moral forkastes. Drifterne, Tilbøielighederne, Lidenskaberne skulle ikke betvinges, de skulle tvertimod løslades til fri og alsidig Vexelvirkning. Ved at undertvinge Drifterne, lænkebinde Lidenskaberne og afstumpe Tilbøielighederne berøver man Individet dets medfødte Motiver, de kraftigste Bevæggrunde til sædelig Virksomhed. Mennesket kan ikke gjøre Andet end hvad det har Lyst til, naar det skal gøres til Gavns. Den iblandt de nye Propheten, som med størst Energie har udtalt dette, er Charl. Fourier (død 1837). I sin Lære om de fire Bevægelser (le mouvement social, le mouvement animal, le mouvement organique et le mouvement materiel), hvis anden Deel udtrykkelig anbefaler sig til de Nydelsessyge (les voluptueux), fremsætter han den Grundtanke, at ligesom den physiske Verdensorden bestaaer ved den materielle Tiltrækning efter [83] Newtons Lov, saaledes vil den nye Samfundsorden komme til at beroe paa en gjensidig Tiltrækning af Individernes Tilbøieligheder (attraction passionnée); enhver Hindring i denne Henseende maa især være piinlig for Kvinden. Universet er en stadig skabende Association, i hvilken alle Sole og Planeter ere Medlemmer og Medarbeidere efter deres forskjellige Egenskaber og Tilbøieligheder. Paa Jorden er Menneskeslægten det skabende Element. Det er Samfundets Opgave at gjenoprette Harmonien mellem

Menneskenes mangfoldige Drifter og Lidenskaber ved at gruppere Individene til forskellige Arbejder efter deres Tilbøieligheder og Interesser.

Naar man ret har indseet, at de sædelige Bevæggrunde udelukkende maa søges i Drifter og Tilbøieligheder, saa vil man kunne forstaae det Hensigtssvarende i de provisoriske Ægteskaber og trænge ind i Erotikens Mysterier. I en af sine Romaner lader George Sand Elskeren sige: „Jeg har aldrig bearbejdet min Indbildningskraft for paa Ny at tænde eller gjenoplive en Følelse i min Sjæl, som ikke mere fandtes der, jeg har aldrig paalagt mig selv Elskov som en Pligt, Bestandighed som en Rolle. Naar jeg har følt Elskoven slukkes i min Sjæl, har jeg sagt det, uden at skamme mig derover og uden Samvittighedsnag.“ Elskerinden i en anden Roman fra samme Haand, tilstaaer uforbeholdent: „Af alle disse Forelskelser, som jeg barnligt og blindt havde givet efter for, syntes ingen og ingen Forbindelse mig saa dadelværdig som den, jeg til Trods for mig selv forsøgte at lade vare ud over dens Tid.“

Fornægtelse af Gud og Forsyn. Naar Dualismen er utaalelig fordi den ikke blot forudsætter en Verdensnatur, men ogsaa en Gud, saa maa Gud for Monismens Skyld [84] nødvendigviis afskaffes, thi den virkelige Natur kan man da ikke afskaffe. Men naar Gud falder fra, staaer Forsynet paa svage Fødder. Den Prophet og Verdensfrelser, som ved at erklære Gud og Forsynet aabenbar Krig især har gjort sig navnkundig, er Pierre Jos. Proudhon (f. 1809, d. 1865). En sand Ildaand, — en Elias iblandt de moderne Profeter — hæver Proudhon sit Aasyn mod Himlen, tiltaler det høieste Væsen og siger: „Nu er du dethroniseret og knust. Dit Navn, der saalænge har været den Visesteds sidste Ord, en Indvielse for Dommeren, Fyrstens Styrke, de Fattiges Haab, de Angrendes Tilflugt, dette umedgjørlige Navn vil for Fremtiden være viet til Foragt, til Forbandelse og blive spottet af Menneskene.“ Hvad er vel Gud? spørger han. „Gud er Daarskab og Feighed, Gud er Hyckleri og Løgn, Gud er Tyranni og Elendighed, Gud er det Onde.“ Denne pathetiske Expectoration finder et jævnt og roligt Udtryk i Positivisternes Grundsætning, at det Absolute slet ikke er, at Alt er relativt.

At der ikke kan være noget Forsyn, derom er Proudhon paa det Rene med sig selv, ikke paa Grund af de naturlige Onder, Sygdomme, Alderdomsskrøbeligheder o. desl., thi de ere jo Følger af Individernes Endelighed; heller ikke paa Grund af de moralske Onder, thi de kunne jo tilskrives Menneskenes Misbrug af den frie Villie; men — paa Grund af de oekonomiske Onder. „Havde der været et guddommeligt Forsyn, saa maatte det jo fra Evighed af have vidst, hvad vi stakkels Dødelige efter 6000 Aars smertelige Erfaringer nu først faae at vide, at Frihed, Rigdom, Kundskab ikke kan fremmes og realiseres i Samfund som vore, uden at styrte os i en Afgrund af

- [85] Elendighed. Hvorfor har Forsynet ikke advaret os, og ledet os paa bedre Veie, men overladt os til vor egen ufuldkomne Logik? Fordi der intet Forsyn er.“

Den moderlige Natur, der nu maa træde i Forsynets Sted, opammer sine Børn ved Nødvendighedens Bryst og gjør Experimenter med deres Opdragelse, Experimenter, der baade ere fine og kemiske. „Enhver Nation“ — siger Taine — „ligner et stort af Naturen foretaget Experiment. Ethvert Land er en Smeltedigel, hvori forskjellige Substanser ere kastede i ulige Forhold og under særegne Betingelser. Hine Substanser ere Temperamenterne og Karaktererne. Disse Betingelser ere Klimaterne og Samfundsklassernes oprindelige Situation. Blandingen gjærer efter faste Love, umærkeligt gennem Aarhundreder, og frembringer i det ene Tilfælde et fast Stof, i et andet en Sammensætning, som exploderer. Det er en Fornøielse at iagttage det dumpe Arbeide, der bringer disse gigantiske Masser til langsomt og uophørlig at koge. Man lærer de utallige Kræfter at kjende, der knuse eller sprede eller sammendrage den Mængde af levende Partikler, der ere dem underlagte. Man føler det regelmæssige Fremskridt, der gennem en Række af Trin, man kan tælle, og af Omdannelser, man kan forudsee, bringer dem til den endelige og forud betegnede Tilstand. Man glæder sig sympathetisk over Naturens Almagt, og man smiler, naar man seer den evige Kemiker ved en ringe Forandring i Forhold, i Betingelser eller i Substanser frembringe Revolutioner, forfærdige Skjæbner, fremkalde Storhed eller Forfald og forud bestemme hvert Folk hvilke Værker det skal udføre, og hvilken Elendighed, det skal døie. Det er et ædelt

- [86] Skue at see det uendelige Laboratorium udstrakt i Tiden som i Rummet, hvor saa mange forskjellige Kar, nogle kolde og fyldte med den gølge Aske, andre kogende og røde af frugtbare Flammer, aabenbare det bølgende Livs Forskjellighed og de udødelige Loves Eensformighed. Skjøndt indespærrede i en Krog af Rummet og af Tiden, skjøndt Døgnvæsener, hvis Liv maaskee imorgen overskjæres ved Virkningerne af en Explosion eller ved Tilfældigheden i en Blanding, kunne vi dog opdage flere af hine Love og danne os et Begreb om Livet i det sammenhængende Hele.“

Verdens Forbedring. Efter at have frigjort sig fra de gamle Fordomme og kastet den tunge supranaturalistiske Oppakning fra sig, føler det moderne Menneske sig saa let, saa let; Brystet udvider sig, Panden er løftet, Hovedet klart og Musklerne rede: nu skal der tages fat paa Arbeidet. Men det er et svært Arbeide. Verden skal forbedres, Samfundet omdannes fra Grunden af, og den forkvaklede Menneskenatur saa godt som gjøres heelt om. Hvad er det, der gjør, at det ikke rigtigt vil gaa med de provisoriske Ægteskaber? Den forkvaklede Menneskenatur. „Ægteskabet“, siger George Sand igjennem sin kjære Jacques, „er nu og altid efter min Mening en

af de mest odiøse Institutioner. Jeg tvivler ikke paa at det vil blive afskaffet, hvis Menneskeslægten gjør noget Fremskridt henimod Retfærdighed og Fornuft; et mere menneskeligt og ikke mindre helligt Baand vil da erstatte dette og vil formaae at sikkre Børnenes Existens uden for bestandig at lænkebinde Forældrenes Frihed. Men Mændene ere altfor raae, og Kvinderne alfor feige til at forlange en mere ædel Lov end den Jernlov, som behersker dem. For Væsener uden Samvittighed og uden Dyd passe [87] tunge Lænker. De Forbedringer, som nogle ædle Aander drømme om, er det umuligt at virkeliggjøre i dette Aarhundrede; disse Aander glemme at de ere hundrede Aar forud for deres Samtidige, og at førend man forandrer Loven, maa man forandre Mennesket.“ — Hvad er det, som gjør, at det ikke vil gaae med Fourier's Phalanger? Den forkvaklede Menneskenatur. „Menneskene skulle ordnes efter deres forskjellige Attraaer i Kredse paa 12—1800, der have deres egne Bygninger, Phalanstères. Alle Kredse Jorden over skulle staae i Forbindelse med hverandre, og Forbindelsestraadene løbe sammen i Constantinopel. Enhver kan vælge hvad Gjerning, han har Lyst til, og naar han bliver kjed af den, kan han ombytte den med en anden. Ingen Attraa skal der sættes Grændse for, ingen Selvfølelse skal ydmyges, men Enhver have sin Deel af Udbyttet i Forhold til Kapital, Arbeide og Duelighed.“ Kan der tilbydes noget Bedre? Den livløse Natur er normal, den gaaer endnu som fra evig Tid efter Newtons *attraction matérielle*, men saa forkvaklet er den menneskelige Natur, at den ikke længere lyster sin egen Naturlov: den vil jo ikke gaae efter Fourier's *attraction passionée*.

Men den stakkels Menneskenatur er lovlig undskyldt. Hvad kan det hjælpe at den har en Villie, naar Villien er et Produkt af modsvarende Tilbøieligheder (Egoisme og Altruisme), ligesom Vandet er et Produkt af Ilt og Brint? Physik-Philosophernes store Propheten, August Comte og Stuart Mill, have jo grundig beviist, at de i „Samfunds-Statistiken“ og „Samfunds-Dynamiken“ hverken vide Besked med Naturnødvendigheder [88] eller med den menneskelige Frihed, naar det kommer til Stykket. At „de menneskelige Handlinger ere det Resultat, som frembringes af Menneskenaturens almindelige Forhold samt Menneskets egen særlige Karakter“, er uimodsigeligt. Men naar vi saa spørge, hvorledes den særlige Karakter danner sig, saa faaer vi det Svar, „at Karakteren igjen er en Følge af de naturlige Omstændigheder, der opdrager den“, og der tilføies, som Noget, der forstaaer sig af sig selv, at Individets „egne bevidste Bestræbelser ogsaa høre med til Omstændighederne“. Saa seer man paa de statistiske Tabeller, og seer, hvorledes det Eiendommelige i alle Frembringelser beroer paa Omstændighederne. Den hollandske Jordbunds Fugtighed frembringer Græsset, Græsset frembringer Køerne, Køerne frembringe Smørret og Osten, Smørret og Osten frembringe Hollænderen,

— paa Grund af Omstændighederne.

Hvordan skal man nu faae en saadan Verden forbedret? Lægger man Eftertryk paa den menneskelige Villies selvbevidste Anstrængelse, kun at denne Villie ikke maa bilde sig ind, at den kan hæve sig over Naturaarsagerne eller frigjøre sig fra Betingelsernes og Omstændighedernes Indflydelse, saa forudsætter man dog noget Særegent, man kalder Villie. Verdensforbedringen skal foregaa ved Millioner Villiers forenede Anstrængelser. Villien maa anstrænge sig: Naturen anstrænger sig ikke. Verdensgaaden ligger da indesluttet i det ene Spørgsmaal: hvad er Villien? Svarer man: Villien er en sammensat Størrelse, et Produkt af Elementer som „Dyd og Last, som Vitriol og Sukker“, saa maa vi spørge: hvilken af de mange Elementer er det [89] da, der maa anstrænge sig? Er det kun et enkelt Element, eller skulle maaskee alle Elementerne anstrænge sig? Skulle de anstrænge sig før Produktet, med Produktet eller efter Produktet? — Man bliver vist nødt til at opgive Verdensforbedringen og lade det beroe ved, at glæde sig sympathetisk over „Naturens Almagt“, og smile, naar man seer „den evige Kemiker“ ved Analyser og Sammensætninger af Elementerne „forfærdige Skjæbner, fremkalde Storhed eller Forfald“ og forud bestemme hvert Folk“, og da ogsaa hvert Individ i hvert Folk, „hvad Stort, det skal udrette og hvilken Elendighed det skal døie“.

Haab og Mismod. At de nye Propheten gaae frem med et straalende Haab, er forstaaeligt; de ville jo Frihed og Fremskridt, og Frihed og Fremskridt er Menneskehedens Løsen. Men at det desuagtet kan mørknes for dem, og Skyer af Mismod brede sig over deres Aasyn, naar de ret betænke, hvor forkvaklet Menneskenaturen er, og hvor langsomt det gaaer med Verdens Forbedring, er ogsaa forstaaeligt. Det er jo godt nok med al denne Skæbnesympatie, denne Udsoning med Nødvendigheden, denne Hvilen ved Naturens Bryst; men Sligt har ogsaa sin betænkelige Side. „Den evige Kemiker“ med sine Experimenter er ikke altid at stole paa, Naturens Moderbryst er snart for varmt og snart for koldt. „Over for den store og frugtbare Moder, hvem Intet forstyrrer, fordi Intet er udenfor hende, udvikler sig“ — siger Taine — „i Sjælen en Følelse, en dyb og hidtil ukjendt. Selve dens Grundvold kommer for en Dag, de utallige Lag, som Livet har afsat over den, alle Levninger af Lidenskaber og Forhaabninger, alt det menneskelige Skarn, der har ophobet sig paa Overfladen, svinder bort; den bliver [90] eenfold, den gjenfinder de ældste Tiders Instinkt, de ubestemte, eensformige Ord, der forud satte den i Forbindelse med Guderne, de naturlige Guder, der leve i Tingene; den føler, at alle de Ord, som den siden har sagt eller hørt, kun ere indviklet Snak, kun Øieblikkets Udbrud, kun Støi paa Gaden, og at hvis der er et Minut, som er sundt

og attraaværdigt i Livet, saa er det det, i hvilket Sjælen glemmer den store Myretues Summen og Plagerier, og, som de gamle Vise sagde, opfatter Sphæernes Harmonie, det evige Universums Hjertebanken.“

Men Naturen er ikke altid saa festlig stemt, og Sjælen ikke altid beredt til en saadan Evigheds-Høitid. Naar Grundkræfterne slaae sig løs og Elementerne hamre, maa Individet krybe i Skjul, hvis det ikke vil knuses. Selv i den ophøiede Ro, hvormed den tause Natur seer ned paa Myretuens Travlhed med Store og Smaa, er der en Ligegyldighed, som minder om det overlegne Sniil, hvormed Olympens Guder forstum saa ned paa de dødelige Slægter. „Hvilken Samling af Ruiner, hvilken Kirkegaard er ikke Historien! Hvor mange Menneskehjarter have ikke banket, af hvilke der ikke er blevet andet Spor tilbage end en Form, hugget i en Steen! Hvor ligegyldig smiler ikke den fredelige Himmel, hvor grusom er ikke den lysende Kuppels Skjønhed, der Dag efter Dag staaer udspændt over Slægter som falde, ligesom en Baldakin staaer over en Ligkiste.“

Hos blødere Naturer, hos en Alfred de Musset, kan en saadan Stemning af Mismod i kritiske, smerterige Øieblikke endog slaae over i den sorteste Fortvivlelse. Under Masken *Rolla* har Musset udtalt Fortvivlelsen over, at det Gamle er faldet, og at det Nye har ingen Grund. „Jeg troer ikke, Kristus, paa dit hellige Ord; for seent er jeg [91] kommen til en Verden, der er overlevet. Af et Aarhundrede uden Haab opstaaer et andet uden Frygt; vort Aarhundredes Kometer have affolket Himlene. — Dog, lad det være tilladt det mest vantro Barn i dette Aarhundrede uden Tro at kysse Støvet paa dit Kors og at græde, o Kristus, paa denne kolde Jord, som levede af din Død og som vil døe uden Dig. For hvem arbeide I, taabelige Nedbrydere, naar I lemlæste Kristus paa hans *Alter*... I vilde danne Mennesket efter Eders Indbiling, I *vilde* forme en Verden. Velan, I have formet den. Eders Verden er prægtig og Eders Menneske er fuldkomment, Bjergene ere jævne, Sletten er oplyst, I have forstandig omhugget Livets Træ. Alt er vel feiet paa Eders Jernveie, Alt er stort, Alt er godt, men man kvæles i Eders Luft. I lade klinge prægtige Ord, de flagre langt bort i de forpestede Vinde. — Hykleriet er dødt, man troer ei mere paa Præsterne; Dyden døer, man troer ei mere paa Gud. Voltaire kan da sove tilfreds med det hæslige Sniil flagrende over hans indtørrede Kinder. Hans Aarhundrede, siger man, var for ungt til at kunne læse ham; vort maa behage ham, og hans Mænd ere fødte; thi den uhyre Bygning er falden over os, den, han med sine brede Hænder undergravede Nat og Dag. Velan da, siden det er saaledes: Leve Kjærligheden, som Beruselsen ledsager, lad de brændende Kys gløde af Spaniens Viin. Lad Svimmelaanden og de larmende Fester føre os i Armene paa

Glædens Genius. Velan da, besynger Bakkus, Kjærligheden og Afsindet, drikker paa
 [92] Tiden, der svinder, til Døden, til Livet. Glemmer, drikker, lad Friheden leve, besynger
 Guldets og Natten, Vinen og Skjønheden!“

Nihilisme. Man skjønner heraf, hvad Verden er, hvad Livet er værd og hvad al menneskelig Digten og Tragten har at betyde; det er Skuffelse, Blændværk og Illusion altsammen. I Forfatteren af „Det Ubevidstes Philosophie“, E. v. Hartmann, har den moderne Verdensanskuelse, *Monismen*, en Prophet, der er saa meget mere tilforladelig, som han tillige er monistisk Philosoph. Der er, ifølge v. Hartmann, tre Bevidsthedstrin, svarende til tre Stadier paa Illusionernes Vei. — Illusionens første Stadium er betegnet derved, at Individet bilder sig ind at kunne i den givne Verdenstilstand opnaae Lyksalighed paa Jorden. At det er et Bedrag, er let at indsee. Al Lyst er kun en Betingelse for Ulyst, al Nydelse for Lidelse, al Glæde Betingelse for Sorg og Smerte, og omvendt. Dersom Menneskene blot vilde gjøre sig det klart, at Glæden forholder sig til den overstandne Sorg som Smertens Ophør til Pinebænkens Kvaler, vilde de snart blive kurerede for den om sig gribende Nydelsessyge. Hvad man nutildags kalder Pauperismens Spøgelse, er intet Andet end Bevidstheden om, at Kampen med Nøden, Sorgerne og deres Lindring ligger paa Smerte-Siden af Fornemmelsens Nulpunkt, medens tidligere, da Massens Armod var ti Gange større, denne Bevidsthed manglede, og Folket bar sin Fattigdom som af Guds Naade. — Paa Illusionens andet Trin bilder Individet sig ind at skulle naae Lykken i et hiinsidigt Liv efter Døden. Det er det kristelige Bedrag. Jesu Verdensanskuelse er for naiv og barnlig til at adskille Sjæl og Legeme, hvorfor ogsaa „Kjødets Opstandelse“ er med i den tredie Troesartikel.
 [93] — Illusionens tredie og sidste Stadium er det, hvorpaa vi kjøre som paa Jernbane. Indbildingen er, at Lykken ligger i en stor politisk social Fremtid. Man venter sig Frelsen af en forbedret Samfundsorden, af Fremskridt i Industri og Videnskab: et uhyre Bedrag!

„Enden bliver, at den gamle, udlevede Menneskeslægt er træt, træt til Døden, træt af Arbejderne og af Nydelserne, uden Arvinger og uden Kjærlighed, træt af Alt. Da vil den komme, hiin ophøiede Melancholie, som man sædvanlig finder hos Genier og aandelig høitstaaende Oldinge; da vil den komme, den rene Himmelklarhed, hiin kjølig guddommelige Ro, som vifter i Spinozas Ethik, hvor Lidenskaberne sluges af Fornuftens Afgrund, fordi de klart og tydelig ere fattede i Ideer. Da er Illusionen død; da er Haabet udbrændt, thi hvorpaa skulde man endnu haabe? Da erkjender den dødtrætte Menneskehed kun Eet, der er saligt, — Hvile fra Sorg og Savn, Smerteløshed i det rene Intet.“

Men tør vi nu paastaae, at de nye Propheter alle uden Undtagelse ere Nihilister? Det kommer an paa, hvad man forstaaer ved Nihilisme. Efter den sædvanlige Mening er Intet det rene Nul, det Tyndeste og Tommeste og Kjedsommeligste af Alt: Noget er altid bedre end slet Intet. Fra dette Synspunkt skulde Nihilisterne altsaa være Mennesker, som Intet vilde, ikke meente det alvorlig med Noget og intet Maal havde, for hvis Opnaaelse de fandt det værdt at arbejde. Det er en stor Misforstaaelse. Nihilisterne ere Folk med Sands for det virkelige Livs Opgaver, ja med en næsten graadig Appetit paa Virkeligheden. Det Intet, der afgiver Slagordet, betyder kun, at Gud er Intet, at det Overnaturlige, det Hiinsidige er Intet, men ikke, at Naturen med dens Kræfter og Love, ikke, at det nærværende Liv med dets Arbejder, Midler og Maal er Intet. Er Livet da virkelig bedre end Intet? Det kommer an paa Omstændighederne. Saalænge Livskræfterne tilbyde sig, bør man bruge dem. Bør? Forstaaer sig, det er ingen ubetinget Pligt; Alt er relativt, det Ubetingede, det Absolute er Intet. Enhver maa bruge Kræfterne i Overensstemmelse med sin individuelle Natur, sine Drifter og Tilbøieligheder, og være beredt paa Følgerne. Derfor finde vi Ørkesløse og Arbejdssomme, Letsindige og Alvorlige, Feige og Modige, Blødagtige og Haardføre, Nydelsessyge og Handlekraftige, Egoister, som kun sørge for sig selv, og Altruister, som offre sig og virke for den hele Menneskehed, i brogede Blandinger samlede under Nihilismens Flag. De indrømme alle, at Livet kan være bedre end Intet, men det tilstaae ogsaa alle, at det kan være værre end Intet: kun de filosofiske Hoveder — men de ere jo næsten alle filosofiske Hoveder — vide med sig selv, at det Hele i Grunden er Intet.

Dette „i Grunden Intet“ er Hemmeligheden, den Hemmelighed, der gjør det af med Dualismen. Dualismens Skavank er en Tohed, og Toheden splitter sig igjen til Mangfoldighed. Den virkelige Natur er befængt med Dualisme: Opad staaer imod Nedad, Høre imod Venstre, Magnetens positive Pol mod den negative, Syren imod Basen, Hanblomsten imod Hunblomsten, end ikke det flygtigste provisoriske Ægteskab kan fuldbyrdes uden Dualisme. Monismen vil Eenheden; men den forskjelsløse Eenhed af Alt er Intet. Saalænge Noget adskiller sig fra Andet, saalænge det ene Blad i Skoven er uligt det andet, den ene Bølge i Havet modsat den anden, saalænge har man kun Flerheden ikke Eenheden. For at naae den fuldstændige Eenhed maae vi tænke os al Ulighed, al Forskjellighed udslettet. Naar al Forskjellighed falder bort, staaer den forskjelsløse Eenhed tilbage som Grunden; men den forskjelsløse Eenhed er i Grunden Intet: den gennemførte Monisme er Nihilisme. Mener man, at den filosofiske Nihilisme er upraktisk, men at Monismen dog er den eneste Verdensanskuelse, som praktisk forstaaet, passer for Nutiden, den eneste, der er i Stand til at vække

Ungdommens Mod og pege paa Maalet, saa spørge vi: hvad er det da for en Befrier, der staaer der — henne ved Maalet? Døden, den store Nihilist! Døden er praktisk, og Døden er Intet. Døden udjævner Alt, den mætter Ethiken, den fordøier Kritiken, den ophæver Modsigelsens Grundsætning. I Nihilismen, grundig forstaaet, er der ingen Forskjel mellem Godt og Ondt, mellem Sandhed og Løgn. De gamle Livets Profheter ere døde, de nye Dødens Profheter leve — for at døe; saa mødes tilsidst de Nye med de Gamle i Dødens rene Intet, den uendelige Al-Eenhed: det er monistisk Forsoning.

Sjette Forelæsning.

Der er trods den stærke Gjæring i Tiden, dog endnu uidentivl et Fleertal af Medborgere, [96] som, ihvorvel de have Adskilligt at indvende mod det Bestaaende, med Uvillie vende sig bort fra de nye Propheter; den besindige Dom lyder saaledes: Naar vi høre disse Menneskers ofte vilde og forargelige Udbrud af Gudsbespottelse, naar vi see den overmodige Selvtillid, hvormed de optræde, den Hensynsløshed, hvormed de forvirre Begreberne om Pligt og Samvittighed og sønderrive sædelige Baand, den Voldsomhed, hvormed de angribe Samfundets Grundpiller, uden dog ved deres løse, hverandre modsigende Projekter at sætte noget Bedre i Stedet, saa maae vi, med al Agtelse for Enkeltes Talent og velmeente Iver, holde os overbeviste om, at de ere paa en Afvei. Ja, der er vel dem, hvis Forkastelsesdom vil give sig et haardere Udtryk. Og dog tør vi, hvad Sagen i det Hele angaaer, ingenlunde mene, at Almeenheten er paa det Rene med sig selv. Der røres ved ømme Sider, der tales om Noget, som vækker Opmærksomhed; de nye Propheter have Ord, der klinge i Nutidens Ører.

Det er ganske sandt, at Ordførere, der forstaae at ægge Lidenskaberne og blænde Mængden ved lovende Udsigter, maae have et stort Forspring for dem, der føle sig [97] forpligtede til at indskærpe Selvbegrændsning og sindig Fremgang. De, der sige til den menige Mand: Veien er banet, Tiden er kommen, slaae til! faae vistnok flere Tilhængere end de, som tidlig og sildig maae minde om at gjøre smaa Skridt, eftersom Hindringerne ere mangfoldige og de hullede Veie lidet fremkommelige. Hvorledes skulle de Førere, der kræve Opdragelse, Tugt og Orden, kunne holde Skridt med dem, hvis Feltraab er: Sammenhold, Dristighed, hurtig Afgjørelse! Derfor maae vi ingenlunde bilde os ind, at Stormen efterhaanden vil sagtnes og Gjæringen sætte sig, naar man kun i Stilhed bliver ved med det Gamle og forsigtig undgaaer at røre ved de egentlige Grundspørgsmaal. „Bare holde igjen, holde igjen!“ Dette „Holde igjen“ virker narkotisk paa Samfundets Nerver; det Bestaaende tier sine Livsspørgsmaal ihjel, som en dvask Moder ligger sine Børn ihjel. Naar man saa en Gang som ved et Pistolskud vækkes op af sin aandelige Døs, tager man paa, som gjaldt det at skyde Graaspurve med Kanoner. Orthodoxien farer i Harnisk, der ringes med den store Klokke: „Antikristen er kommen, han gjør Tegn og forfører Folkene; Gog og Magog staae for Døren. Frem med Sakramenterne, bort med Fornuften; kun Præsten har Myndighed, kun Præsten tør see den levende Satan stivt i det lumske Øie!“

Vi maae for alting ikke glemme, at de geniale Kræfter ogsaa stamme fra Aand, og

at Aanden ikke lader sig binde i udvortes Lænker; jo mere Lænkerne tynde, desto virksommere ere disse Aander, desto ivrigere arbeide de. Vi maae ikke glemme, at der [98] paa Aandsdannelsens Vei henstaae Spørgsmaal i Mængde, afgjørende Spørgsmaal, som den frie Tankes Propheten have reist, men som det Bestaaendes Forsvarere saa gjerne gaae uden om? Ja, der er Mange, der mene, at det er af gode Grunde. Vi maae ikke glemme, at der i Naturalismens Leire findes Mænd, som have skarpt Øie for sjælelige Tilstande, og tale den grundige Undersøgelses klare, indtrængende Sprog. Naar en saadan Forsker samler sig til et paamindende Ord, kan han have Adskilligt at lægge sin Samtid paa Sinde; vi lade ham tale.

„Der er, som bekjendt, en betydelig Forskjel imellem juridisk og psykologisk Sandhed, imellem juridisk og psykologisk Ret. Naar En forsikrer, at han troer hvert Ord i den lutherske Kirkes symbolske Bøger, saa har han, hvis der af hans andre Udtalelser ellers ikke kan anføres Noget, som strider herimod, unegtelig juridisk Ret til at kalde sig Lutheraner. Men om han ogsaa har psykologisk Ret, er et andet Spørgsmaal. Sæt at han, følgende Kulturens Strøm, efterhaanden er kommet til at leve med heelt andre Forestillinger om Himmel og Jord, om Naturligt og Overnaturligt, om Guds og Menneskets Væsen, ja med Forestillinger, som de symbolske Bøger udtrykkelig fordømme, saa befinder han sig, om han end ikke er blevet sig Afvigelserne klart bevidst, i en Tilstand af psykologisk Usandhed; og hvis han med fuld Bevidsthed om Afvigelserne, beraaber sig paa sin juridiske Ret, saa sige vi ham op i Øinene, at han lever i en psykologisk Løgn.“

„I Nutidens Lutheranere med Eders positive Aabenbaring, Eders Bibel og symbol- [99] ske Bøger, leve I virkelig med Luthers Tro, i Luthers Aand efter Luthers Anviisning? Dersom I have Luthers Tro paa Kristus, saa maae I jo ogsaa have Luthers Tro paa Djævelen, thi den er fuldt ud hjemlet i Skriften. At de gamle Lutheranere for ramme Alvor troede paa det Overnaturlige, beviste de ved deres levende Tro paa Djævelbesættelser. Troe I endnu paa Djævelbesættelser, da maae I ikke blot finde det naturligt, at de moderne Propheten lee ad Eder, men, hvad mere er, I maae bryde med hele den nyere Kultur, den nærværende Virkelighed, hvori I dog leve og aande. I stamme og famle og søge Udflugter, naar man gaaer Eder paa Klingen med Djævelen, og mærke ikke, at I med det Samme stamme og famle i Eders Tro paa Kristus. Kristi Personlighed faaer jo netop sin Betydning ved dens udtrykkelige Modsætning til den personlige Djævel, dertil er, efter Skriftens Ord, Guds Søn aabenbaret, at han skal forstyrre Djævelens Gjerning. I tale med Salvelse om Synd og Naade, men om I ogsaa med Luther og Skriften selv vide, hvad Naaden virker, hvorledes den virker, og hvad Synd er, derom

er det tilladt at tvivle; vist er det, at mange af de Friheder, I nu ansee for tilladelige, have de gamle Lutheranere stemplet som Dødssynder. I staae med den ene Fod i Nutiden, med den anden i Fortiden; I have to Rum i Bevidstheden, I gaae fra Nutid til Fortid saa let som man i et Huus gaaer fra det ene Værelse ind i det andet, naar der kun er en Dør imellem, og Døren staaer paa Klem“.

„I lade haant om Monismen, fordi den bliver staaende ved vort Livs Naturgrund uden at indblande et Overnaturligt; I opbygges ved Dualismen, at Kristus strider imod Satan, saa at det nye Menneske, især om Søndagen, er i Færd med at kvæle det gamle. [100] Men I ville dog ikke have den gamle Adam reent kvalt, thi I ere humane. Eders Fædre vare haardhjertede, de pidskede den Gamle og kunde uden Skaansel see den lede Synder hængt. Men I ere ikke haardhjertede, I have Medlidenhed med den gamle Adam, han er jo dog saa ung endnu! Vel skal han straffes den Skjelm; men naar det kommer til Execution, naar han spræller i Snoren og gisper efter Luft, saa finde I Straffen barbarisk. Og den gamle Eva — endnu saa ung og skøn! hvor megen Uret, ja hvor mange Krænkelser har hun ikke at hævn. Men naar hun seer sin Adams angrende Mine, hans bedende Blik, og hører hans Suk, saa glemmer hun Alt, saa tilgiver hun Alt. Hun bøier sig over den Ydmyge, hun klapper hans Kind, hun kysser hans Mund, hun vifter ham med Poesiens Vifte, hun svaler hans Pande af Erotikens Eau de Cologne Flaske. See saadan er Eders lutherske Dualisme!“

„Det maa dog være skrækkeligt at leve med et spaltet Væsen, en Sjæl, hvis ene, syndige Deel med Rette tilhører Djævelen, hvis anden og gjenfødte Deel tilhører Kristus. I gaae med en tvedeelt Sjæl og troe paa et evigt Liv. Djævelen med den gamle Adam trækker til den ene Side, Kristus med den Hellig-Aand til den anden. Hvis Kristus seirer, saa blive I evig salige, men — I glemme det ikke! — hvis Djævelen seirer, saa blive I evig fordømte. Hvor kunne I leve paa saadanne Vilkaar? Jeg veed jo nok, at der er dem iblandt Eder, som bilde sig ind, at her slet ingen Fare er, da I jo have Daaben og Troen. Men den Tro, der skal bringe Eenhed i en saadan Adsplittelse, Fred og Forlig [101] trods en saadan Spænding, maa have mere end herkuliske Kræfter; det maa være en mirakelgjørende Tro, en Tro, der kan flytte Bjerge. Hvilke Mirakler have I da gjort, hvormange Bjerge har Eders Tro flyttet? De virkelige Bjerge lade I kjønt staae; saa maa det vel være Phantasiebjerger. I have Lutherdom i Følelser, Rørelser og trøsterige Phantasier. I stride tappert med den gamle Adam og vinde den ene Phantasieseier mere glimrende end den anden. Kommer Djævelen engang imellem bag paa Eder med en Smule Politik, hvad gjør saa det? I have jo Klippen i Troens Ord og i Daaben et Naadens Kinderpulver.“

„I have maaskee læst en Fortælling af Hoffmann, der hedder „Elixire des Teufels“, eller, hvis I ikke. have læst den, saa læser den endelig, at I ret maae faae Indtryk af, hvad det vil sige, at faae sit Jeg, sit Væsen, dualistisk spaltet i Phantasie. — En ung, begavet Munk ved Navn Medardus har i et Kloster fundet en Flaske med Djævl-Elixir; han drikker af Flasken, og strax bliver hans Væsen spaltet, saa at han kan vise sig i mere end een Skikkelse. Indviklet i Elskovseventyr og skrækkelige Forbrydelser, bliver det ham reent umuligt at finde sig selv igjen: „Jeg er, siger han, det, som jeg synes, og synes ikke det, som jeg er; mig selv en uudgrundelig Gaade, ligger jeg i Splid med mit eget Jeg.“ Efter at have været i Fængsel og være blevet forhørt og frikjendt for et Mord, som han dog virkelig har begaaet, løslades han, og nu kommer hans Livs lykkeligste Dag, det er hans Bryllupsdag. Han fortæller: „Der opstod en dump Larm paa Gaden, hule Stemmer raabte imellem hverandre, og den drønende

[102] Raslen af en tung, langsomt rullende Vogn lod sig høre. Jeg ilede til Vinduet. Der stod netop foran Palladset den af Rakkerknægtene trukne Vogn, paa hvilken Munken sad baglænds; foran ham en Capuciner, der høit og ivrigt bad sammen med ham. Han var vanheldet af Dødsangstens Bleghed og det strittende Skjæg; dog var den skrækkelige Dobbeltgjængers Træk mig kun alt for kjendelige. Ret som Vognen, der et Øjeblik var blevet standset af den sig sammentrængende Folkemasse, atter rullede videre, kastede han det stive forfærdelige Blik fra de funklende Øine op paa mig og lo og hylede op: Brudgom, Brudgom — kom op paa Taget — saa ville vi brydes med hinanden, og den, som støder den anden ned, er Konge og tør drikke Blod. Jeg raabte: Forfærdelige Menneske, hvad vil Du mig? — Aurelia omfavnede mig, rev mig fra Vinduet og raabte: For Guds og den hellige Jomfrues Skyld... De føre Medardus, min Broders Morder, til Døden... Leonard — Leonard! Da bleve Helvedaanderne i mit Indre vaagne og reiste sig iveiret med den Magt, der var dem skjænket over mig brødefulde, forrykte Synder. — Jeg greb Aurelia med Raseri, saa hun foer sammen: Ha, ha, ha — afsindige Kvinde — jeg — jeg, din Elsker, din Brudgom er Medardus, er din Broders Morder. Du, Munkens Brud, vil hyle Fordærvelse ned over din Brudgom? Ho, ho, ho — jeg er Konge — jeg drikker dit Blod.“ — Han farer ned paa Gaden, befrier Munken, hugger og stikker og slaar om sig og flygter ind i Skoven. „Kun den Tanke at flye som et hidset Dyr stod fast i min Sjæl. Jeg reiste mig, men neppe var jeg gaaet nogle Skridt, før et Menneske

[103] sprang op paa min Ryg og slyngede sine Arme om min Hals. Forgjæves søgte jeg at ryste ham af, jeg kastede mig ned, jeg trykkede mig ind imod Træerne. Alt forgjæves; Mennesket fniste og lo haanligt. Da brød Maanen klart lysende gennem de sorte Grantræer, og Munkens dødblege, græsselige Ansigt, den formentlige Medardus's,

Dobbeltgjængerens Ansigt stirrede paa mig med et græsseligt Blik som op fra Vognen. Hihhi — lille Broer — Du maa bære mig, nu er jeg altid hos Dig, jeg kan ikke løbe, jeg kommer lige fra Galgen, de vilde radbrække mig.“

„Lutheranere, forstaae I denne Historie? — Luther forstod den, da han sad ene i Natten og kastede Blækhuset mod Væggen paa Wartburg. Det er en lille Historie om Dualismen.“

Efter at have hørt, hvor bittert og skarpt den moderne Monismes Ordfører udtaler sig mod Dualismen, ere vi komne til et Vendepunkt, hvor det egentlige Stridsspørgsmaal: Aandsvillie eller Driftvillie? kan træde tydelig frem, og det store Mellemværende vise sig i fuld Belysning. Dualismen er ingen vilkaarlig Opfindelse, et Indfald, man kan slaae ihjel med et Pennestrøg. Dualismen har Livets og Realitetens Vidnesbyrd for sig: Gamle og nye Propheten, hvilken Dualisme! Saa længe al Aand endnu ikke er blevet til Natur, saa længe den elementære Natur endnu ikke er forflygtiget til Aand, saa længe der endnu er en Rest af Modsætning mellem Aandsvillie og Driftvillie tilbage, saa længe staaer Dualismen ved Magt. Dyret med sin Driftvillie mærker ikke Dualismen; men Mennesket med sin Aandsvillie faaer den tilgavns at føle. Mennesket [104] er dualistisk, Aben er monistisk; skulde det radikale Middel til Dualismens Afskaffelse maaskee bestaae i at reducere Mennesket til Abe?

Det eneste alvorlige Forsøg, den nye Tid har seet, paa at udjævne det Dualistiske, er aabenbart Rationalismen, ikke i sin ældre, nøgterne Forstandsform, men i en alsidigere, aandrigere, med Ideer fortrolig Form som *Nyrationalisme*. Denne Bestræbelse har fundet dygtige Førere, begavede Talsmænd i Tydskland, i Schweiz, i Holland, i Sverrige. Hvad vil da Nyrationalismen? „Den vil med Schleiermacher søge Religionens inderste Væsen i *Sindets Dyb*, i Menneskets Livsgrund, i Aandens egentlige Midtpunkt, men ogsaa sætte Erkjendelsens og Villiens Udfoldning i inderlig Forbindelse med dette centrale Forhold. Den vil fra et ethisk Standpunkt tilveiebringe en Rensning og Fornylse af en stor Deel Dogmer, henhørende til den anthropologisk-soteriologiske Kreds, af Læren om den frie Villie, om Synden, om Naaden og Istedtrædelsen o. s. v. Den vil søge at opnaae en dybere Forbindelse mellem guddommelig Afhængighed og menneskelig Frihed, at komme til en sandere Forstaaelse af Vexelvirkningen mellem den guddommelige og menneskelige Faktor i Frelsens Foregang. Den vil ikke blot rense og inderliggjøre Dogmatiken, omdanne dens udvortes juridiske og magiske Forestillinger til sædelig religiøse; den vil ogsaa uddybe Moralen, skille den ved dens forfængelige Selvretfærdighed, dens overfladiske Pelagianisme, kort sagt, ved dens Endelighed, idet den nedsænker Sædelighedens Rødder i Religionens Dyb, Menneskets

endelige Villie i den guddommelige Villies Uendelighed, hans Frihed i Bundenhed
 [105] af det Guddommelige. Den vil derved ophæve den skjæbnesvangre og fordærlige Adskillelse af det Religiøse og det Sædelige.“*)

Det er i Sandhed en ædel Bestræbelse; men Spørgsmaalet er, om den lader sig gennemføre. At Rationalismen ikke tager Hensyn til den gamle Kirkes Tarv, er indlysende. Den vil hævde den videnskabelige Forsknings Uafhængighed af Skriftens og Symbolernes Autoritet, og heri maae vi give den Ret; men naar den saa fordrer, at Aabenbaringstroen skal underkaste sig Videnskabens Autoritet, saa undergraver den jo baade Kirken og Menighedslivet. Den indrømmer ikke nogen principiel Forskjel mellem Tro og Viden. Er det f. Ex. afgjort, at de historiske Beretninger om Kristi Opstandelse ingen Beviiskraft have i Videnskaben, saa tør de heller ingen Gyldighed have i Kirken. Kan det lutherske Nadverdogme, videnskabelig seet, ikke bestaae for Kritikens Dom, strax maa Kirken opgive sit Dogme og gjøre Sakramentets Brug afhængig af Videnskabens Kjendelse. Mon en saadan Fordring er begrundet? Ja, i en radikal Misforstaaelse af Troens Væsen.

Hvad er det vel, den religiøse Bevidsthed søger i de historiske Beretninger om Kristi Opstandelse? Et Vidnesbyrd om, at Apostlene virkelig have troet paa denne Opstandelse, at Kirken er stiftet, og Menigheden døbt paa denne Tro. Lad Kritiken bevise, at Beretningerne, som vi have dem, ikke umiddelbart hidrøre fra Øienvidner, at Uovereensstemmelser i det Enkelte tyde paa, at de ere gaaede fra Mund til Mund, før
 [106] de bleve nedskrevne: siger Intet; Kirken kan indrømme det, Menigheden blive vidende derom, uden i mindste Maade at afficerer deraf. Vidnesbyrdet om Kristi Opstandelse er et Vidnesbyrd af Troende om Troen til Troende; Vidnesbyrdets Kreds er saa sluttet, at ingen Kritik udenfra formaaer at gjennembryde den.

Kun een Indsigelse vilde have Gyldighed, men den hentes ikke fra Bibelkritiken, den hentes fra Physiken, eller rettere fra Physik-Philosophien, og lyder saaledes: „Kristus er ikke opstanden, thi Opstandelsen er et Mirakel, og Miraklet er en Urimelighed, en Modsigelse, en Umulighed“. Vil nu Rationalismen bøie sig for denne Videns Autoritet, for at tilfredsstille den moderne Bevidsthed, saa faaer den at tage Conseqvenserne.

Hvad Videnskaben skal anerkjende, maa kunne bevises i Videnskaben. Rationalismen taler om den levende Gud, en guddommelig Kjærlighed, et levende Forsyn, en hellig, guddommelig, retfærdig Villie, og vil for Religionens og Sædelighedens Skyld

*) Den nyeste Theologies Historie i kort Fremstilling af Dr. Karl Schwartz. Dansk Oversættelse. Kjøbenhavn 1869. S. 466—67.

ikke opgive Sjælens Udødelighed; men, spørge vi, lader Sligt sig begrunde videnskabeligt? Den moderne Viden kan lige saa lidt finde sig til Rette med Sjælens Udødelighed som med Kristi Opstandelse. Skal Guds Kjærlighed filtreres i Videnskaben, saa bliver det i Sandhed en kold Kjærlighed.

Rationalismen vil frigjøre den religiøse Bevidsthed fra umiddelbar Afhængighed af de i Kirken overleverede Læreformer. Den gængse mekaniske Inspirationslære benævnes som „et til det Utaalelige plumpt Hylster, hvori Kjernen er: de bibelske Bøgers enestaaende Værd“. Det kirkelige Inspirationsdogme, hedder det, har „længe været erkjendt som Noget, der satte i Forlegenhed, som et hæmmende Onde. Det er [107] ikke Andet end en Overdrivelse og utilbørlig Forstærkelse af Sandheden, tjener ikke nogen virkelig, men kun en indbildt Trang hos Fromheden, nemlig den: at have et absolut færdigt Udtryk for Sandheden.“

Vi indrømme det. Personlig Frigjørelse fra udvortes Autoritet er af lige saa gennemgribende Betydning for Religionen som for Videnskaben. Det er Rationalismens udødelige Fortjeneste at have kæmpet for denne Frigjørelse i Kirken; men desto beklageligere er det, at den har misforstaaet Frigjørelsens Væsen. At ville, paa Skriftens og Kirkens Autoritet, tvinge den religiøse Bevidsthed i Nutiden til en bogstavelig Antagelse af de bibelske Forestillinger om det overnaturlige Rige, og endnu mere, til en bogstavelig Fastholden ved den orthodoxe Dogmatiks indtil de mindste Enkeltheder udformede Supranaturalmekanisme, er ganske vist et saa uhyre Misgreb, at man vanskeligt skal kunne sige, om det er Mændene af den frie Tanke eller Mændene af den bundne, der bidrage mest til at undergrave Religionen. Men fordi Israels Folk engang har levet i en ganske anden Forestillingskreds end vi, følger saa deraf, at det har havt sit Aandsliv i lutter Indbildninger? Fordi vore orthodoxe Fædre have dannet sig Begreber om det Overnaturliges Indgriben i det Naturlige, hvis objective Gyldighed vi ingenlunde kunne anerkjende, følger saa deraf, at det Overnaturlige slet ikke er, at Naturen selv ikke kan have sin Grund i et Overnaturligt? Hvis Rationalisternes „levende Gud“ skal betyde det Samme, som den levende Natur, saa indsees ikke, hvad Forskjel der er mellem Nyrationalisme og Naturalisme. Men hvis den levende Gud som Aand skal være forskjellig fra Naturen, saa maa han jo være enten et overnaturligt [108] eller et unaturligt Væsen.

Nyrationalismen har et væsentligt Fortrin deri, at den med Sigte paa Foreningen af det Religiøse og Sædelige hævder det Humane og vælger sit Midtpunkt i Menneskets Samvittighed. Ud fra Samvittigheden, det virksomt nærværende Indre, stræber den „at drage Religionen fra dens abstracte, overjordiske, oversædelige Høide midt ind i de

sædelige Interesser og forsone den med Nutidens hele Kulturliv.“ Mon det vil lykkes? „Menighederne“, siger Karl Schwarz, „ere vaagnede af deres Slummer, de lutherske Præsters Unatur, Utaalsomhed og Herskesyge er stegen i saadan Grad, at den har fremkaldt den stærkeste Modvirkning fra Folket. Den dybere religiøse Trang hos de Dannede fordrer bydende og fuldt bevidst en anden Tilfredsstillelse end den tidligere tilbødte. Vi befinde os endnu i Forventningens og Forhaabningens Øieblik. Men den nye Tid nærmer sig, vi føle dens Aandepust vifte. Det, som Alt peger hen imod, og som maa tilstræbes af alle klare Aander, er Kirkens Befrielse fra det hidtilværende Statsvæsens faste Omfavnelse, for at den ikke skal blive dragen med i alle dets uheldsvangre Kriser. Denne Befrielse er enstydig med en Opbyggelse fra Folkebevidsthedens Grund, en fri Udformning af den ægte, enfoldige, inderlige Kristendom, som den lever i Folket. Kun i en af Menighedernes Midte fremgaaende organisk Sammenslutning ville alle de nedtrykte og skjulte Aandskræfter frigjøres, Nutidens hele Dannelselse føres tilbage i [109] de udtørrede kirkelige Kanaler, og Kirken selv blive *Sandhedens* og *Livets Hjemsted*, Forkynderske af den inderligste Samvittighedstro.“ — Mon denne Spaadom vil gaae i Opfyldelse?

Skal et Menneske i sin Samvittighed finde Vidnesbyrd om en evig Retfærdighed, en hellig, guddommelig Kjærlighed, da maa han have en Troessamvittighed; thi i en Videnssamvittighed findes Intet derom. Den, der samvittighedsfuldt vil fjerne Alt, hvad der ikke har Bekræftelse i Videnskaben, og frigjøre sin Sjæl fra Forventninger, hvis Opfyldelse ikke lader sig bringe til fuld Samklang med jordiske Betingelser og uforanderlige Naturlove, vil i sin Samvittighed ikke finde noget Spor enten til overjordisk Retfærdighed eller guddommelig Kjærlighed. Skulde han en Gang i beaandet Stemning lade sig henrive til at gribe efter det Overjordiske, kan han ordentlig undsee sig for sig selv bag efter og føle Samvittighedsbebreidelse; — „det var jo kun en Stemning, Hjertet har sin Ret, Livet sin Poesi“. Det er forgjæves at minde ham om, at det personlige Værd kun er Indbildning, hvis der i Villien ikke er noget Evigt og Ubetinget: han slaaer det hen som en subjectiv Idee og søger Livsgaaden løst i Physiologien. Uvidenskabelige, halvvidenskabelige Mennesker ansee hans Vantro for Trods. De forstaae ham ikke; det er ikke Trods, det er Samvittighed, videnskabelig Samvittighed. Det har maaske kostet ham vaagne Nætter og bittre Taarer, inden han gav Slip paa de trøsterige Illusioner; men — „Sandheden er objectiv, Videnskaben er objectiv!“ Mon en saadan Kandidat i moderne Viden skulde føle Trang til at lade sin Dannelses gaae tilbage „i de udtørrede kirkelige Kanaler“ og blive Medlem af en nyrationalistisk Menighed?

Med Troessamvittigheden er det en anden Sag; den har en Evighedsognist, et Ube- [110]
tinget i Selvet. Men netop herved kommer Modsætningen mellem Overnaturligt og
Naturligt frem i Bevidsthedens Allerinderste. Idet Personligheden skal til at danne
sig, træder Aandsvillien op imod Driftvillien, og Mennesket finder sig selv som et
dualistisk Væsen. Det Smertelige ved Dualismen bestaaer ikke deri, at der i Livsgrun-
den selv er forskjelligartede Anlæg. Individets Naturliv afgiver netop Grundlaget for
dets Aandsliv. Nei, Spliden opstaaer af, at Driftvillien i sin sandselige Umiddelbarhed
ikke vil underkaste sig Aandsvillien. Hvad vil da Driftvillien? En øieblikkelig Til-
fredsstillelse af den naturlige Lyst eller, hvis den øieblikkelige Lyst skal offres, dog en
Tilfredsstillelse af en selvisk herskende Lidenskab. Og hvad vil Aandsvillien? Herske,
og herske ubetinget. Det er en sand Plage for det naturlige Menneske at faae Aands-
villien med, thi den vil aldrig tillade Drifterne, end ikke de geniale, at slaae sig løs og
gaae paa egen Haand; den passer paa dem som en Formynder, den sørger for deres
Opdragelse og holder dem under streng Tugt. Den umiddelbare Følelse kan ordentlig
finde det oprørende, at de uskyldige Tilbøieligheder, Nydelsernes glade Genier, disse
Naturens legende Børn saa smaalig holdes i Ave; men Samvittigheden, Troessamvit-
tigheden, giver Aandsvillien Ret; begge ere enige i, at der ubetinget maa holdes fast
paa det Ubetingede. Det er ikke af Herskesyge heller ikke af Had til Drifterne eller af
Foragt for Individets naturlige Anlæg, at Aandsvillien saaledes vil herske; nei, det er
for Frihedens Skyld, for Personlighedens Skyld, at der kan komme Selvstændighed i [111]
Individets Karakter, Eenhed i Menneskets Væsen. Den sande Eenhed er Selveenhed:
Udviklingens Maal er det personlige Selv.

Ved at hæve sig over det blot Naturlige og forvandle Drifterne til Midler viser
Aandsvillien sit Slægtskab med det Overnaturlige. Livsopgaven kan ikke løses asketisk
ved at underkue det Naturlige; men den kan heller ikke løses monistisk ved at fornegte
Aandsvillien, for at kultivere Driftvillien. Er der slet intet Overnaturligt i Menneskets
Villie, saa maae vi lade Naturen raade sig selv, og saa seer det betænkeligt ud med
det nyrationalistiske Sædelighedsprincip. Hvad er vel i dybeste Forstand det Over-
naturlige? Netop det, hvori alt det Naturlige grunder. „Jo mere af det Overnaturlige,
der er i et Menneskes Villie, desto mere personlig er denne Villie; jo mere personlig
Villien er, desto mere vil den formaae at gennemarbeide Individualitetens Natur-
grund, udvikle dens Evner og styrke dens Anlæg, først og sidst dens Evighedsanlæg,
at det Forkrænkelige kan døe bort, og det Uforkrænkelige leve.“ Det er Troessamvit-
tighedens Vidnesbyrd. — Mon et Menneske med en saadan „Samvittighedstro“ ikke
skulde foretrække at blive i Luthers gamle Kirke og — med Forbehold af Tilegnelsens

personlige Frihed — bøie sig i Ærefrygt for dens Dogmer og Sakramenter, istedenfor at søge Trøst og Raad i den rationalistiske Eenhed af Tro og Viden?

Tilværelsen er et Under — alles Sein ist Wunder; det bliver indrømmet saa vel fra Videnskabens som fra Religionens Side, at her er en Gaade, som ikke kan løses. Nutidens Antagelse, at den sandselige Natur med dens Phænomener og Love er et blindt [112] Produkt af en blind Nødvendighed, der ikke forstaaer sig selv, er lige saa eensidig og for den personlige Selvforstaaelse utilfredsstillende, som Middelalderens Forestilling om det Overnaturliges vilkaarlige Indgriben i Tingenes Sammenhæng er oprørende for Nutidens videnskabelige Bevidsthed. Den gaadefulde Vexelvirkning af Overnaturligt og Naturligt — det perennerende Under — er en for den menneskelige Forstand uigjennemtrængelig Fordoblingseenhed af Naturens Midler og Aandens Maal, en Fordoblingseenhed, som fra Videns Standpunkt maa bedømmes efter Nødvendighedslovene, fra Troens Standpunkt efter Frihedslovene. Saa vist som Videnskaben paa Forskningens, Kritikens og Kulturens Vegne har Ret til at erklære ethvert nok saa dybsindigt Forsøg, som vil forklare den overnaturlige Villies Indgriben ved at overse, misforstaae eller spidsfindig omgaae Naturlovene, for huult og phantastisk, lige saa vist har Religionen med sin Aabenbaringstro, i Personlighedens, Humanitetens og Frihedens Navn, Ret til at protestere imod ethvert Overgreb, som under Foregivende af at hæve Selvbevidstheden op paa et høiere Trin, gjør Selvets Væsen til Skin og vitterlig krænker Aandslovene. Indenfor disse Grændser er Maalestokken holdt — til en Karakteristik af *gamle og nye Propheter*.